2

Concepte ale gramaticii moderne

Fără a aparține neapărat unui anume model de gramatică, conceptele operaționale pe care le introducem în acest capitol se regăsesc, în mare parte, în toate descrierile actuale. Înțelegerea lor este esențială pentru asimilarea concepției de descriere a oricărui model de sintaxă contemporană.

Gramaticile de orientare modernă se caracterizează prin locul central acordat sintaxei în descrierea felului în care funcționează limba. În ultima jumătate de secol, accentul s-a deplasat dinspre „decriptarea" sistemului limbii către înțelegerea felului în care funcționează ea în comunicare. Vorbitorii nu comunică prin foneme sau morfeme, ci prin unități comunicative care sunt enunțurile (în terminologia tradițională – propoziții şi fraze). Sintaxa este, aşadar, o componentă centrală a limbajului uman, pentru că limbile naturale, caracterizate adesea drept corelații sistematice între *evenimente*[9] şi *semnificații* (v. fig. 1), nu pot vehicula aceste informații decât într-o formă organizată.

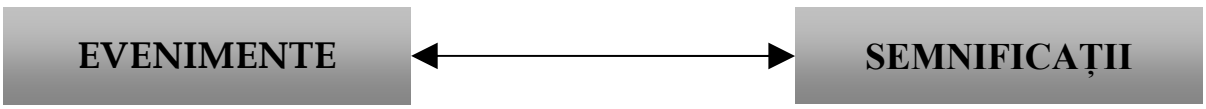

Fig. 1

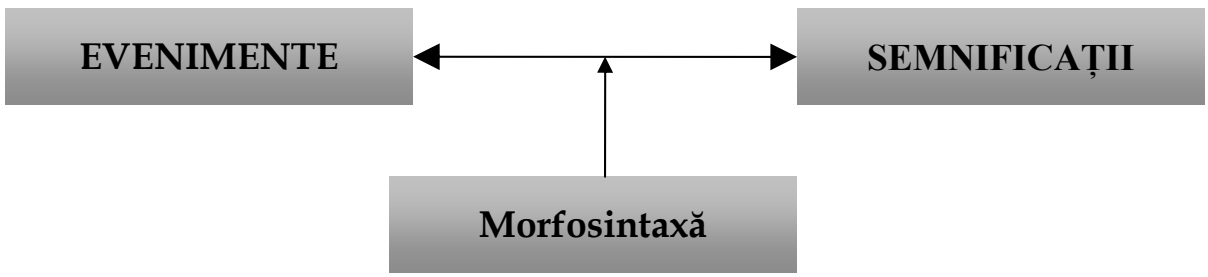

Fig.2

BDD-B454-03 © 2009 Editura Universității Transilvania din Brașov
Provided by Diacronia.ro for IP 3.22.79.125 (2024-07-27 01:18:17 UTC)

Enunțurile nu sunt însă simple înlănțuiri de cuvinte, aşa cum reiese şi din exemplele (1.a-e), care „descriu" un eveniment sugerat prin fig. 3. Asocierile de cuvinte din (1) vehiculează semnificația acelui eveniment, dar este evident că ordinea în care se aşază constituenții nu este indiferentă, chiar dacă enunțurile (1. a-e) au aceleaşi componente purtătoare de semnificație.

(1) a. *Robert îi dă mingea lui Victor.*
b. *Victor îi dă mingea lui Robert.*
c. *Robert ia mingea de la Victor.*
d. *Victor îi ia mingea lui Robert.*
e. **Dă Robert lui Victor îi mingea.*
f. **Victor lui îi Robert mingea dă.*
g. **Robert îi lui dă Victor mingea.*
h. **Robert ia de la mingea Victor*

Fig. 3.

Numai în (1) a-d se vehiculează o anumită semnificație, în (1) e-h avem înşiruiri de cuvinte fără sens, ca într-un *puzzle* în care piesele nu se potrivesc. Enunțurile (1) a-d conțin aceleaşi unități ca (1) e-h, dar ele sunt organizate într-o formă „normală", aptă de a transmite semnificații coerente, piesele de *puzzle* „se potrivesc" aici. În termeni lingvistici, spunem că enunțurile (1) a-d *au sintaxă diferită.* Nici în aceste cazuri, alegerea unei variante nu ne poate fi indiferentă, pentru că „imaginea" lingvistică pe care o oferă asupra evenimentului este diferită, aşadar, conchidem că sintaxa modelează combinații de cuvinte şi morfeme (înlănțuite după anumite reguli), pentru a construi semnificații complexe. Dacă privim cu acelaşi ochi „inocent" un enunț simplu, precum (2), vom vedea că un cuvânt nu se găseşte în mod necesar în relație cu cel din vecinătatea imediată şi că semnificațiile se construiesc din articularea unor secvențe care nu sunt neapărat în relație de adiacență.

(2) *Eu i-am dat cartea Danei*.

Pentru a descrie un eveniment similar cu acela din figura 3., enunțul (2) este organizat în perechi sau în grupuri de unități. El ar putea fi segmentat în cinci *unități* sau ***constituenți*** cu relevanță la nivel sintactic,

BDD-B454-03 © 2009 Editura Universității Transilvania din Brașov
Provided by Diacronia.ro for IP 3.22.79.125 (2024-07-27 01:18:17 UTC)

aceşti constituenți putând fi, la rândul lor, grupați în unități complexe: (2´) *Eu am dat; i-am dat; am dat cartea*; *cartea Danei*. Pentru că enunțul conține o ambiguitate imposibil de rezolvat în absența unui context mai amplu sau a unor mărci prozodice, este posibilă şi segmentarea: (2´´) *Ion a dat; i-a dat ... Danei* şi *a dat cartea*. Schemele relaționale de mai jos reprezintă cele două interpretări. Indicii *i* şi *j* marchează referentul la care trimit cuvintele respective: identitatea referențială dintre pronumele *i-* şi numele *Dana* induc a doua citire, unde identificăm trei grupări de constituenți, în vreme ce nonidentitatea referențială determină citirea în care avem de-a face cu patru grupări de constituenți. Numărul grupărilor care corespunde fiecărei citiri este identic cu numărul liniilor din schemă.

(2´)

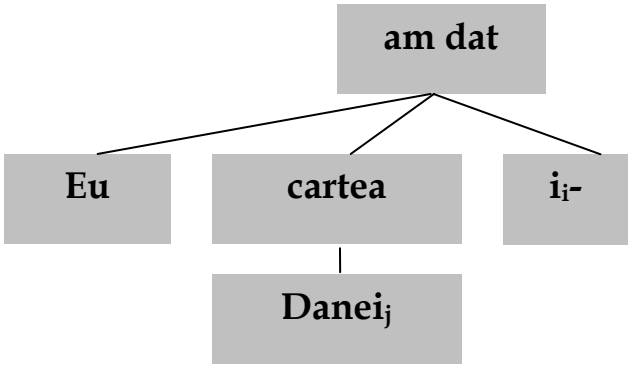

(2´´)

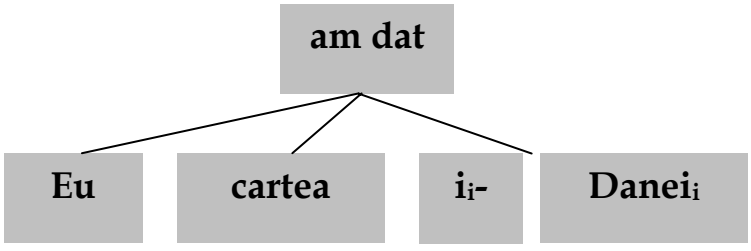

BDD-B454-03 © 2009 Editura Universității Transilvania din Brașov
Provided by Diacronia.ro for IP 3.22.79.125 (2024-07-27 01:18:17 UTC)

2.1. Valență, constituent, sintagmă, grup sintagmatic

Tradițional, unitățile simple (*constituenții*) din enunțurile de mai sus sunt *părți de propoziție*, care se pot actualiza (exprima) prin diferite *părți de vorbire*, adică expresii lingvistice aparținând unor *clase lexico-gramaticale*. În gramaticile tradiționale, acestea primesc definiții noționale (de tipul: „substantivul este partea de vorbire care denumeşte obiecte, ființe etc."), în descrierile moderne se definesc morfosintactic, în funcție de proprietățile gramaticale pe care le manifestă în combinarea sintactică. Aceste unități poartă numele de ***categorii lexicale***. În descrierea sintactică se operează cu următoarele categorii: *nume (N)* (care include substantive şi pronume, mai ales substitute[10]), *verb* (*V*), *adjectiv (Adj), adverb (Av), prepoziție (Prep), interjecție (Interj)* şi *conjuncție (Conj* sau *Comp*[11]*)*.

În funcție de particularitățile semantico-sintactice ale clasei din care fac parte (uneori numai ale unui anumit lexem), categoriile lexicale N, V, Adj etc. au calitatea de *predicate* (logico-semantice), de *argumente* sau de *modificatori*. Predicatele logico-semantice sunt operatori care atribuie proprietăți unor argumente sau stabilesc relații între ele, constituindu-se în centre care generează secvențe organizate de constituenți. Prototipic, calitatea de predicate semantice o au verbele, prepozițiile purtătoare de informație semantică şi, în virtutea înrudirii cu verbul, unele interjecții; nominalele sunt prototipic argumente, iar adjectivele şi adverbele sunt prototipic modificatori. O serie de adjective şi adverbe şi o clasă limitată de nominale pot avea comportament de predicate, în sensul că pot atribui proprietăți unor argumente sau pot pune în relație două argumente. Vom reveni mai jos asupra acestei clasificări semantico-sintactice a categoriilor lexicale.

Un criteriu de clasificare sintactică a *verbelor* îl constituie ***valența***, prin valență înțelegându-se virtualitatea combinatorie cu care este înzestrată fiecare unitate aparținând unei clase lexico-gramaticale. Fiecare categorie lexicală se caracterizează prin posibilitatea de a contracta relații sintactice, dar *verbul* este categoria cu cele mai numeroase posibilități de combinare.

- V + N [***cunoaşte*** *adevărul*]
- V + Adj [***devine*** *interesantă*]
- V + Adv [***locuieşte*** *departe*]
- V + Prep [***constă*** *în*…]
- V + Conj [***trebuie*** *să*]
- V + Interj [***a ajuns*** *vai de el*].

BDD-B454-03 © 2009 Editura Universității Transilvania din Brașov
Provided by Diacronia.ro for IP 3.22.79.125 (2024-07-27 01:18:17 UTC)

Din exemplele de mai sus s-ar putea înțelege că toate verbele manifestă disponibilitatea de a se combina cu fiecare dintre categoriile N, Adj, Adv, Prep etc. În fapt, valențele verbului nu sunt aceleaşi în cadrul clasei lui morfologice. Mai mult, sinonimia unor verbe nu înseamnă în mod necesar că şi ***grilele lor de valențe*** coincid. De exemplu, în ciuda sinonimiei verbelor *a plăcea, a adora* şi *a încânta*, valențele pe care le actualizează sunt diferite[12]:

- $N_D + V + N_N$ [*Îi* ***place*** *muzica*]
- $N_N + V + N_{Ac}$ [*Ea* ***adoră*** *muzica*]
- $N_{Ac} + V + N_N$ [*Îl* ***încântă*** *muzica*]

De asemenea, nu toate valențele unui verb se actualizează în orice context, valența fiind o determinare virtuală:

- $N_D + V + N_N$ [*Îi* ***place*** *muzica / Maria*]
- $N_D + V + Prep\ (+ N_{Ac})$ [*Îi* ***place*** *de (cineva)*]
- $N_{Ac} + V + N_N$ [*N-o* ***place*** *soacra*]

Cele trei contexte cu care am ilustrat grilele posibile pentru verbul *a plăcea*[13] aparțin unor registre stilistice diferite; ultimele două sunt marcate ca familiare sau populare, primul aparține variantei culte.

Semantic, verbele se clasifică după tipul de eveniment pe care îl reprezintă, astfel distingem verbe *de acțiune*: *Ion aleargă*, verbe *de stare*: *Cartea se află pe masă,* verbe de *schimbare de stare*: *Apele îngheață*, verbe *cognitive: Cristina ştie răspunsul,* verbe *de percepție*: *El a auzit comentariul* etc., dar şi verbe cu o semantică complexă, care combină, de pildă, *acțiunea* cu *schimbarea de stare*: *Ion a spart geamul* (a făcut o acțiune care a determinat schimbarea de stare a geamului). Aceste clasificări privesc mai ales semantica, dar unele aspecte pot avea relevanță şi pentru descrierea sintactică (v. *infra*, 2.3.).

Adjectivele exprimă proprietăți ale entităților (proprietăți inerente sau dobândite): *măr roşu* (culoarea este o proprietate inerentă a mărului), sau *gard roşu* (culoarea gardului este o proprietate dobândită). Ele pot ocupa poziții de modificatori, ca în *măr roşu* sau poziții predicative, ca în *Mărul este roşu*, *Ion este supărat*. În ambele ipostaze, adjectivele se pot constitui în centru generator de secvențe sintactice complexe, prin actualizarea unor valențe. Valențele adjectivelor sunt mai puțin numeroase decât ale verbelor,

BDD-B454-03 © 2009 Editura Universității Transilvania din Brașov
Provided by Diacronia.ro for IP 3.22.79.125 (2024-07-27 01:18:17 UTC)

dar o diferențiere în funcție de disponibilitățile combinatorii este posibilă şi în cazul lor. Se remarcă, de exemplu, o deosebire între adjectivele înrudite cu verbul şi cele propriu-zise; acestea din urmă de regulă nu actualizează nicio valență (*blondă* + *Prep / + *N):

- Adj + Prep (+ N_{Ac}) [***supărat*** *pe (cineva)*]
- Adj + N_D [***superioară*** *celorlalți*]
- Adj + Conj [***doritor*** *să ... // **nedumerit*** *dacă ...*]
- Adj + N_{Ac} [***dator*** *o explicație*]

Adverbele sunt modificatori ai verbelor, adjectivelor sau ai altor adverbe şi se clasifică în funcție de tipul de modificare pe care îl exprimă: de mod (*calcă atent*), de timp (*soseşte mâine*), de loc (*vine sus*), cantitativă (*munceşte mult*). Posibilitățile lor de a-şi asocia determinanți sunt mai reduse decât cele ale adjectivului, nu în sensul varietății tiparelor combinatorii, ci în sensul că grilele de valențe ilustrate mai jos caracterizează un inventar redus de adverbe[14].

- Adv + Prep (+ N_{Ac}) [***departe*** *de... // **referitor*** *la...*]
  [*mai* ***sus*** *decât...*]
- Adv + N_D [***asemenea*** *celorlalți*]
- Adv + Conj [***desigur*** *că... // **indiferent*** *dacă...*]

Prepozițiile se clasifică în funcție de natura semantică şi de gradul de autonomie. Distingem astfel prepoziții *purtătoare de informație semantică*, precum[15] *către, sub, peste, înaintea, după* etc., care au un grad mai mare de autonomie în raport cu termenul de care depind şi *prepozițiile-regim*, care sunt selectate de un constituent, incluzându-se în grila lui de valențe.

- Prep + N_{Ac} [***după*** *sărbători*]
- Prep + N_D [***datorită*** *celorlalți*]
- Prep + N_G [***contra*** *tuturor*]
- Prep + Adj [***drept*** *absurdă*]
- Prep + Adv [***până*** *atunci*]
- Prep + Prep + $N_{Ac/G}$ [***până*** *la* (Bucureşti)]
  [***până*** *înaintea* (Crăciunului)]
- Prep + Conj [***până*** *să...*]
- Prep + $V_{Inf\ /\ Ger\ /\ Sup}$ [***pentru*** *a veni // **ca*** *fiind // **de*** *cules*]

BDD-B454-03 © 2009 Editura Universității Transilvania din Brașov
Provided by Diacronia.ro for IP 3.22.79.125 (2024-07-27 01:18:17 UTC)

prepoziții-regim

- (V +) Prep + N_{Ac} [(se teme) ***de*** <u>*ea*</u>]
- (Adj +) Prep + N_{Ac} [(receptivă) ***la*** <u>*schimbare*</u>]

Nominalele au o gamă variată de determinative: *determinanți* (articole şi demonstrative care realizează integrarea referențială a numelui, posesive şi determinanți genitivali), *cuantificatori* (numerale, determinativi nedefiniți) şi *adjective* (care califică sau modifică în alt fel referința numelui)[16]. Aceştia se plasează în poziție dependentă față de nominale, dar nu sunt propriu-zis „selectați" sintactic de acesta. Statutul prototipic al nominalelor este statutul de argument, dar o serie redusă de *nominale* (numai substantive, mai ales cele postverbale sau relaționale) pot funcționa predicativ, selectând anumite compliniri:

- N + Prep (+ N_{Ac}) [***frate // rudă*** <u>*cu*</u>...]
- N + N_G [***tatăl // mama // soția*** <u>*lui*</u>]
- N + N_D [***cumnat*** <u>*Mariei*</u>]
- N + Conj [***întrebarea*** <u>*dacă*</u>...]
- N + Prep (+ N_{Ac}) + N_D [***trimiterea*** <u>*de*</u> (invitații) <u>*participanților*</u>]

Disponibilitățile combinatorii ale *interjecțiilor* depind de semnificația pe care o actualizează. Astfel, interjecțiile care se apropie semantic de verbe, „copiază" grila de valențe a verbului respectiv:

- Interj + N_{Ac} [***na // poftim // iată*** <u>*cartea*</u>]
- Interj + N_D + N_{Ac} [***na***-<u>*ți*</u>-<u>*o*</u>]
- Interj + N_D [***halal // bravo*** <u>*vouă*</u>]
- N + Conj [***iată // zău*** <u>*că*</u>...]

Exemplele prin care am ilustrat grilele de valențe ale diferitelor categorii lexicale revelă, în fiecare caz, calitatea de ***centru***[17] a constituentului care îşi selectează determinantul sau determinanții. Complinirile sunt dependente de respectivul centru şi formează cu acesta o unitate sintactică de rang superior. Gruparea formată dintr-un centru şi un determinant selectat pe baza actualizării unei valențe poartă numele de ***sintagmă***. Sintagmele se clasifică în funcție de natura centrului în *sintagme nominale* (cu centru nume), *sintagme verbale*, *adjectivale*, *adverbiale* etc.

BDD-B454-03 © 2009 Editura Universității Transilvania din Brașov
Provided by Diacronia.ro for IP 3.22.79.125 (2024-07-27 01:18:17 UTC)

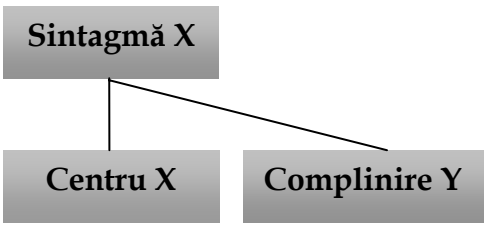

Fig. 4. *Sintagmă*

În gramaticile actuale, termenul de sintagmă a fost abandonat în favoarea celui de ***grup sintagmatic***, concept prin care se desemnează o unitate cu o complexitate superioară celei a sintagmei, în care sunt satisfăcute *toate* valențele centrului. Grupurile sintagmatice se clasifică întocmai ca sintagmele, după natura lexicală a centrului: *GN* (grup nominal), *GV* (grup verbal), *GAdj* (grup adjectival), *GAdv* (grup adverbial), *GPrep* (grup prepozițional) şi *GInterj* (grup interjecțional).

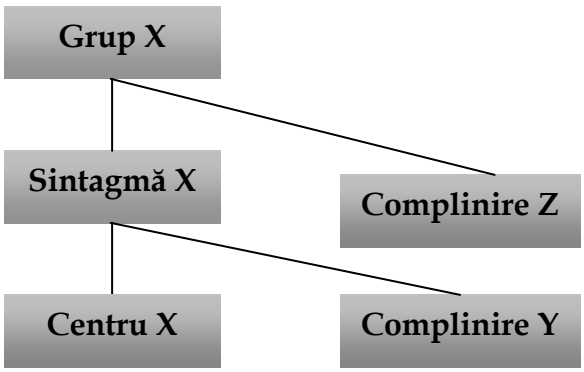

Fig. 5. *Grup sintagmatic*

Aşadar, în exemplul de sub (2), reluat aici ca (3) *Eu i-am dat cartea Danei*, avem de-a face cu *patru* (3.a′), respectiv *trei* (3.a′′) sintagme, organizate astfel:

(3) a. *Eu i-am dat cartea Danei.*
a′. [$_{SV}$ *Eu i-am dat*]; [$_{SV}$ *a dat cartea*]; [$_{SV}$ *i-am dat*] [$_{SN}$ *cartea Danei*]
a′′. [$_{SV}$ *Eu am dat*]; [$_{SV}$ *am dat cartea*]; [$_{SV}$ *i-am dat ... Danei*]

În termeni de grup sintagmatic, în (3)a′′. există un singur grup verbal (GV), în care se încastrează sintagma nominală *cartea Danei*. Dat fiind faptul că nominalul centru mai are, pe lângă determinativul posesiv şi un determinant definit (*–a*), se consideră că are statut de grup. Prin convenție,

BDD-B454-03 © 2009 Editura Universității Transilvania din Brașov
Provided by Diacronia.ro for IP 3.22.79.125 (2024-07-27 01:18:17 UTC)

reprezentarea ca grup se extinde la toate secvențele, chiar la cele care nu sunt apte sintactic de a avea mai mult de o complinire. Mai mult, chiar în situațiile în care complinirile nu sunt actualizate, adică lexicalizate, centrul va fi reprezentat tot ca grup. Deci, în enunțul (3), indiferent de citirea impusă contextual, verbul va actualiza trei valențe: V + N_N + N_{Ac} + $N_{D.}$

(3′) a. [$_{GV}$ [$_{GN}$ *Eu*] [$_{GN}$ *i*]-<u>*am dat*</u> [$_{GN}$ *cartea* [$_{GN}$*Danei*]]].
(3′) b. [$_{GV}$ [$_{GN}$ *Eu*] [$_{GN}$ *i*]-<u>*am dat*</u> [$_{GN}$ *cartea*] [$_{GN}$*Danei*]].

Organizarea grupului verbal din enunțul (3) poate fi reprezentată ca în fig. 4-5, sub forma unui arbore (v. (3′′)a. şi (3′′)b.), în care vor fi incluse însă „etichete” corespunzătoare categoriei lexicale a centrului, respectiv a complementului. „Terminațiile” arborelui vor fi reprezentate de formele flexionare actualizate în respectivul enunț. Pentru a nu complica inutil reprezentarea cu elemente nerelevante pentru discuția noastră, păstrăm ordinea cuvintelor din enunț, ceea ce ne interesează aici fiind doar numărul complinirilor şi relația lor cu un centru. Cât priveşte cliticul care dublează constituentul complement indirect, el nu va fi reprezentat separat, pentru că, aşa cum arătam, ne interesează actualizarea unei anumite poziții sintactice, fenomenul dublării ei fiind de asemenea nerelevant aici.

(3′′)a.

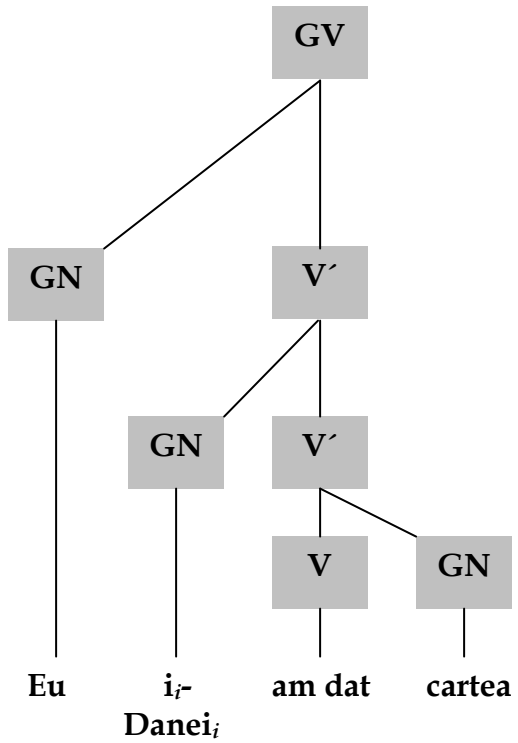

(3´´)b.

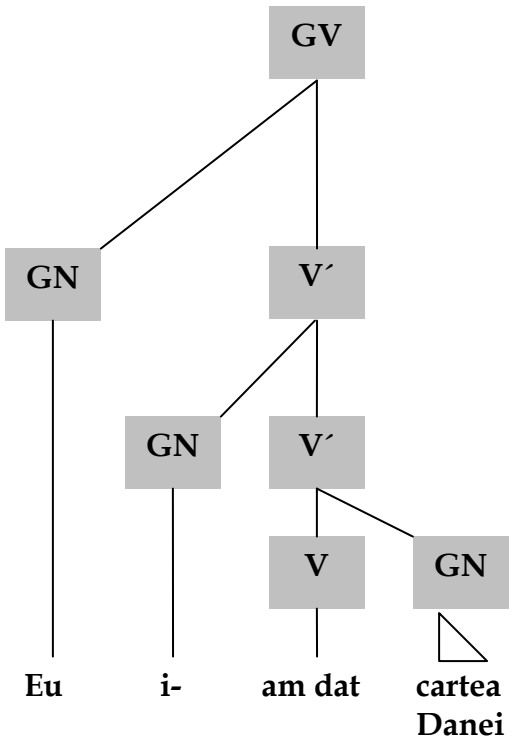

BDD-B454-03 © 2009 Editura Universității Transilvania din Brașov
Provided by Diacronia.ro for IP 3.22.79.125 (2024-07-27 01:18:17 UTC)

În funcție de numărul valențelor pe care le poate actualiza un verb, se poate realiza o *subcategorizare*[18] (o clasificare) a acestora. Distingem astfel verbe *zerovalente* (fără compliniri), *monovalente* (cu o complinire), *bivalente* (cu două compliniri) şi *trivalente* (cu trei compliniri).

(4)

i.	*Ninge. Plouă. Tună. Se întunecă.*	zerovalente
ii.	*Mă plouă. / L-a fulgerat.*	monovalente
iii.	*Ion aleargă. / Vine ploaia.*	monovalente
iv.	*Ion aruncă o piatră. / Ion se teme de şerpi.*	bivalente
v.	*Ion devine inginer. / Ion pare furios.*	bivalente
vi.	*Pe el îl cheamă Vasile. / L-au numit director.*	bivalente
vii	*Ion mi-a trimis o scrisoare. / Ion m-a învățat gramatică.*	trivalente

Nu în toate situațiile se actualizează (se lexicalizează) toate elementele grilei de valențe aferente unui centru. De regulă, nelexicalizarea nu atrage „anularea" sintactică a acelei valențe, dacă ea se recuperează din contextul comunicativ sau se activează pragmatic, prin apel la cunoştințele enciclopedice ale alocutorilor.

În (5), indicăm un exemplu de verb bivalent, care poate actualiza patru scheme de lexicalizare, toate corespunzătoare aceleiaşi scheme de valențe. Vom reveni asupra problemei constituenților nelexicalizați în secțiunea 2.6.

(5)

schema de valențe	**schema de lexicalizare**	
N_N + V + N_{Ac}	N_N + V + N_{Ac}	*Fetița mănâncă un măr.*
	N_N + V + Ø	*Fetița mănâncă Ø.*
	Ø + V + N_{Ac}	*Ø mănâncă un măr.*
	V	*Ø Mănâncă Ø.*

2.2. Organizarea semantică şi organizarea sintactică a enunțului

Dacă am confrunta exemplele de mai sus cu date de limbă reale (cu texte din orice registru al limbii), am constata că fiecare dintre verbele menționate poate primi şi alți determinanți în afară de cei pe care i-am sugerat. Chiar în exemplul 4[i], unde am inclus verbe zerovalente, am putea adăuga cu uşurință cel puțin un determinant: *plouă tare* sau *se întunecă devreme*, ceea ce poate conduce la o justificată îndoială a cititorului în

BDD-B454-03 © 2009 Editura Universității Transilvania din Brașov
Provided by Diacronia.ro for IP 3.22.79.125 (2024-07-27 01:18:17 UTC)

legătură cu validitatea clasificării de mai sus. Se impun, aşadar, o serie de precizări şi noi delimitări în privința organizării sintactice a unui enunț.

Am văzut că descrierea unui eveniment se poate face în mai multe moduri, utilizându-se aceleaşi cuvinte, adică aceiaşi constituenți. Acest lucru este adevărat pentru multe dintre limbile naturale. De exemplu, faptul că „o femeie foloseşte detergent şi apă pentru a curăța nişte rufe" se poate comunica în cel puțin două variante, v. ex. (6):

(6) a. [$_{GN}$ *O femeie*] *spală* [$_{GN}$ *rufele*].
b. [$_{GN}$ *Rufele*] *sunt spălate* [$_{GPrep}$ *de* [$_{GN}$ *o femeie*]].

Desigur, nu există identitate perfectă între cele două modalități prin care se reprezintă evenimentul respectiv, pentru că în (6.a) interesul comunicativ este focalizat asupra celui care face acțiunea, în vreme ce în (6.b) interesul se mută asupra obiectului afectat de acțiune, însă constituenții enunțului sunt aceiaşi în ambele variante. Cele două exemple ilustrează opoziția de diateză *activ-pasiv*, denumită astfel în raport cu gradul de implicare în eveniment a constituentului *subiect*: activă în (6.a), ca inițiator al acțiunii, pasivă în (6.b) ca entitate afectată de acțiune. Acelaşi constituent, GN *o femeie* – în ambele variante inițiator al acțiunii exprimate de verb – este în (6.a) subiect, în (6.b) este un determinant periferic al verbului, încastrat într-un GPrep (complement de agent).

Din examinarea celor două enunțuri de sub (6), rezultă că descrierea evenimentului are o dublă reprezentare, pe de o parte o *reprezentare semantică* (pe care am putea-o reproduce informal ca: *cineva face o acțiune care afectează un obiect*), pe de altă parte o *reprezentare în termeni de constituenți*: GN + V + GN, respectiv GN + V + GPrep. Pentru că am văzut că aceste reprezentări nu sunt alăturări aleatorii de constituenți, le numim *organizări semantico-sintactice*, reprezentate în fig. 6 ca *organizare semantică* şi *organizare sintactică.*

BDD-B454-03 © 2009 Editura Universității Transilvania din Brașov
Provided by Diacronia.ro for IP 3.22.79.125 (2024-07-27 01:18:17 UTC)

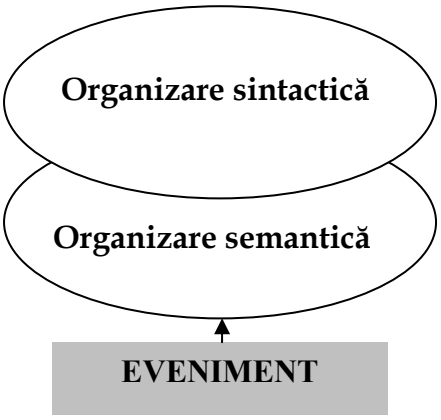

Fig. 6.

Pentru că avem de-a face cu acelaşi eveniment, ceea ce deosebeşte cele două variante (a) şi (b), este organizarea sintactică, adică „aşezarea" constituenților şi valorile pe care le dobândesc în respectivele structuri (valorile lor sintactice): GN *o femeie* este subiect în (a), dar complement de agent în (b), GN *rufele* este obiect direct în (a), dar subiect în (b).

Aşadar, în fig. 7. reprezentăm faptul că evenimentului „o femeie foloseşte detergent şi apă pentru a curăța nişte rufe" îi corespunde o unică organizare semantică, dar două reprezentări sintactice[19].

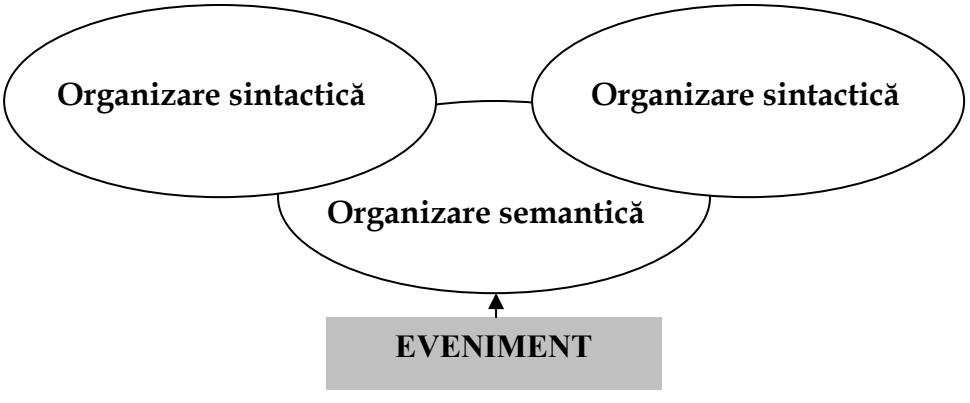

Fig. 7

În ambele ipostaze, verbul are o poziție centrală, morfologia lui activă impunând organizarea S(ubiect) + V + O(biect direct) sau S(ubiect) + V + Cag (complement de agent) în varianta pasivă.

Limbile naturale sunt sisteme cu un mare randament, adică sunt apte de a vehicula semnificații de o infinită varietate cu mijloace de expresie relativ reduse. În consecință, sunt numeroase situațiile în care unor

BDD-B454-03 © 2009 Editura Universității Transilvania din Brașov
Provided by Diacronia.ro for IP 3.22.79.125 (2024-07-27 01:18:17 UTC)

enunțuri dintr-o limbă dată le pot corespunde organizări sintactice similare, dar care „traduc" organizări semantice diferite. Figura 8. este pandantul figurii 7 şi este ilustrată prin exemplele de sub (7), pe care le vom comenta în secțiunile următoare. Pentru moment, remarcăm doar similitudinea[20] dintre organizările sintactice ale celor trei enunțuri şi admitem empiric diferența dintre evenimentele pe care le descriu, arătând că dacă le supunem aceleiaşi operații de „reformulare", o să obținem rezultate diferite (7´). Putem conchide, aşadar, că există o relație importantă între organizarea semantică şi posibilitățile de (re)organizare sintactică ale unui enunț.

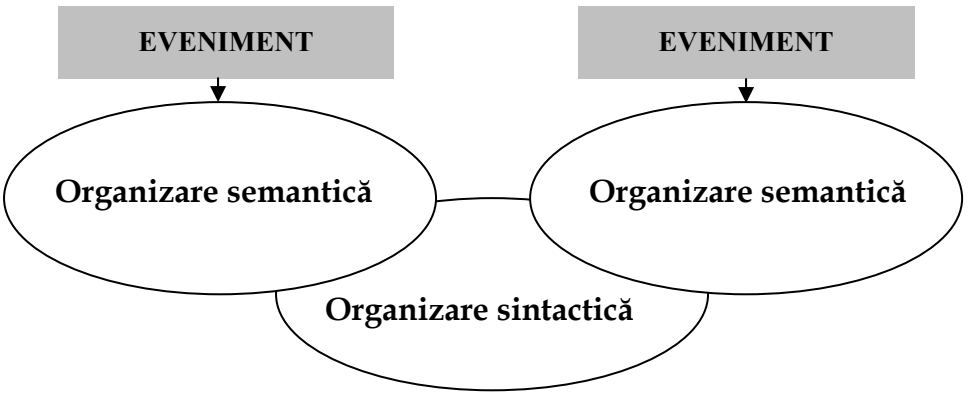

Fig. 8

(7) a. *Pe Ion îl strigă un prieten.* $N_{Ac + pe} + V + N_N$
b. *Pe Ion îl doare capul.* $N_{Ac + pe} + V + N_N$
c. *Pe Ion îl cheamă Popescu.* $N_{Ac + pe} + V + N_N$
d. *Pe Ion se bazează echipa.* $N_{Ac + pe} + V + N_N$

(7´) a. *Ion este strigat de un prieten.*
b. **Ion este durut de cap.*
c. **Ion este chemat de Popescu.*
d. **Ion este bazat de echipă.*

2.3. Roluri semantice

Majoritatea categoriilor lexicale pe care le-am trecut în revistă mai sus, aparțin, din punct de vedere semantic, fie clasei predicatelor, fie clasei argumentelor sau modificatorilor. Predicatele semantice sunt operatori care atribuie funcții unor argumente. Prototipic, calitatea de predicat semantic o are verbul, acesta selectând, de regulă[21], ca argumente, constituenți

BDD-B454-03 © 2009 Editura Universității Transilvania din Brașov
Provided by Diacronia.ro for IP 3.22.79.125 (2024-07-27 01:18:17 UTC)

aparţinând clasei nominalelor. Şi alte categorii lexicale pot avea calitatea de predicate logico-semantice: pe lângă verb, şi adjectivul, numele şi prepoziţia pot marca tematic un argument. Între predicate şi argumentele lor se stabilesc atât *relaţii semantice* (care presupun atribuirea de proprietăţi argumentelor), cât şi *relaţii sintactice*, dat fiind faptul că predicatele sunt centre ale unei unităţi complexe în care argumentele au calitatea de determinanţi – grupurile sintagmatice. Aşa cum în virtutea relaţiilor sintactice pe care le contractează, constituenţii îndeplinesc o anumită ***funcţie sintactică*** în cadrul organizării respective, în virtutea relaţiilor semantice actualizate îndeplinesc un ***rol semantic***.

Rolurile semantice (sau *rolurile tematice*) sunt funcţii atribuite de un predicat argumentelor sale şi ele depind de semantica expresiei lingvistice care funcţionează ca predicat. În literatura de specialitate nu există consens în privinţa inventarului complet de roluri semantice pe care le pot atribui predicatele; în prezentarea care urmează ne vom opri asupra rolurilor cel mai frecvent menţionate în descrierile sintactice[22].

Rolul de ***Agent***, atribuit argumentului „instigator" al acţiunii, este unul dintre cele mai importante, prezenţa sau absenţa lui în schema de roluri a unui verb reprezentând un semnificativ criteriu de clasificare semantică a verbelor, cu consecinţe pentru descrierea sintactică.

(8) a. [$_{GN}$ ***Balerina***] *dansează pe scena operei din Bucureşti.*
AGENT
b. *Romanul este scris* [$_{GPrep}$ *de* [$_{GN}$ *acelaşi* ***scriitor***].
AGENT

Atribuirea rolului de Agent presupune ca argumentul care îl primeşte să îndeplinească simultan condiţiile [+Animat] şi [+Control].

(9) a. [$_{GN}$ ***Băiatul***] *trânteşte uşa.*
AGENT
[+Animat] [+Control] (trânteşte uşa intenţionat, are controlul acestei acţiuni)
b. [$_{GN}$ *Vântul*] *trânteşte uşa.*
NON-AGENT
[-Animat] [-Control]
c. [$_{GN}$ *Pisica*] *trânteşte uşa.*
NON-AGENT
[+Animat] [-Control]

BDD-B454-03 © 2009 Editura Universităţii Transilvania din Braşov
Provided by Diacronia.ro for IP 3.22.79.125 (2024-07-27 01:18:17 UTC)

Pacientul este rolul atribuit obiectului afectat de acțiune sau rezultat din acțiune, care este obiectul cel mai intim legat de verb. În unele lucrări, rolul de Pacient se suprapune parțial cu rolul de Temă. Distincția dintre cele două se face[23] în funcție de gradul în care respectivul argument este afectat: schimbarea de stare caracterizează Pacientul, schimbarea de posesie sau de localizare caracterizează rolul de Temă. Rolul de Pacient (ca şi cel de Temă) se poate atribui atât unor argumente cu trăsătura [+Animat], cât şi unora cu trăsătura semantică [-Animat]. În unele lucrări, rolul de Pacient atribuit unei entități inanimate se scindează, considerându-se că entitatea care ia ființă abia în urma consumării evenimentului primeşte rolul ***Rezultat***.

(10) a. *Un terorist l-a asasinat* [$_{GN}$ ***pe politician***].
AGENT **PACIENT**

b. [$_{GN}$ ***Contul***] *i s-a golit.*
PACIENT

c. [$_{GN}$ ***Femeile de la țară***] *îmbătrânesc mai repede*.
PACIENT

d. *secarea* [$_{GN}$ ***fântânii***]
PACIENT

e. [$_{GN}$ *Ioana*] *scrie* [$_{GN}$ ***un roman***].
AGENT **REZULTAT**

f. [$_{GN}$ ***Peretele***] *este înălțat* [$_{GPrep}$ *de către* [$_{GN}$ *zidar*].
REZULTAT AGENT

Rolul de ***Temă*** îl primesc obiectele afectate în sens larg de acțiunea exprimată prin predicat, aşadar prezintă o gamă mai extinsă de actualizare decât rolul de Pacient şi o mai mare varietate a tiparelor sintactice de realizare. În (a), (b) şi (c) atribuirea rolului de Temă implică schimbarea poziției sau localizare în spațiu. În (b), rolul de Temă se combină cu cel de Agent. Analoge cu situațiile în care este implicată schimbarea de poziție a unei entități sunt şi situațiile de schimbare de posesie sau de transfer, ca în exemplele (d) şi (e) sau situațiile în care sunt puse în relație simetrică două entități, ca în (f) şi (g). În sfârşit, situațiile de sub (h) şi (j) trimit la obiecte afectate de acțiunea predicatului, care spre deosebire de cele care primesc rolul de Pacient, nu îşi modifică starea.

BDD-B454-03 © 2009 Editura Universității Transilvania din Brașov
Provided by Diacronia.ro for IP 3.22.79.125 (2024-07-27 01:18:17 UTC)

(11) a. [$_{GN}$ ***Scaunul***] *a căzut din balcon.*
TEMĂ
b. [$_{GN}$ ***Ioana***] *aleargă spre casă.*
TEMĂ/AGENT
c. [$_{GN}$ ***Cartea***] *este pe masă.*
TEMĂ
d. *Ion mi-a dăruit* [$_{GN}$ ***o carte***].
AGENT **TEMĂ**
e. *Ana a dat* [$_{GN}$***100 de lei***] [$_{GPrep}$ *pe*[24] [$_{GN}$ ***carte***].
AGENT **TEMĂ$_1$** **TEMĂ$_2$**
f. [$_{GN}$ ***Ioana***] *este vecină* [$_{GPrep}$ ***cu mine***].
TEMĂ$_1$ **TEMĂ$_2$**
g. [$_{GN}$ ***Ioana***] şi [$_{GN}$ ***Maria***] *seamănă foarte bine.*
TEMĂ$_1$ **TEMĂ$_2$**
h. *Ioana citeşte* [$_{GN}$ ***un roman***].
AGENT **TEMĂ**
i. *Îmi tihneşte această* [$_{GN}$ ***vacanță***].
TEMĂ
j. *lectura* [$_{GN}$ ***articolului***]
TEMĂ

Cauzalul sau ***Forța***[25] este rolul atribuit argumentului care provoacă direct, adică nemediat înfăptuirea unei acțiuni sau a unui eveniment şi care, spre deosebire de Agent, nu are trăsătura [+Control], adică lipseşte componenta semantică „intenționalitate”. Astfel, rolul de Cauzal îl pot avea inanimate, ca în exemplele (a) şi (b), dar şi animate, ca în (c), (d) şi (e):

(12) a. [$_{GN}$ ***Bruma***] *a distrus florile.*
FORȚĂ/CAUZAL TEMĂ
b. [$_{GN}$ ***Băutura***] *l-a îmbolnăvit pe bietul om.*
CAUZAL PACIENT
c. [$_{GN}$ ***Şoferul***] *l-a accidentat pe biciclist.* (l-a lovit neintenționat)
CAUZAL PACIENT
d. [$_{GN}$ *Ana*] *l-a făcut* [$_{GN}$ *pe Ion* $_i$] *să verse* [***Ø***[26]$_i$] *paharul.*
AGENT TEMĂ **CAUZAL**
e. *supărată* [$_{GN}$ *pe Ion*]
CAUZAL

BDD-B454-03 © 2009 Editura Universității Transilvania din Brașov
Provided by Diacronia.ro for IP 3.22.79.125 (2024-07-27 01:18:17 UTC)

Pentru exemplul (d) sunt necesare unele precizări: *Ana* nu este argument al verbului *a vărsa,* dar influențează (în mod indirect) înfăptuirea actului respectiv (*Ana* este Agent pentru verbul *a face*). Ea acționează asupra actantului *Ion* (Temă în raport cu predicatul *a face*), care va realiza acțiunea de *a vărsa paharul*, fără intenție, deci fără a avea controlul asupra acestei acțiuni. Aşadar, subiectul (nelexicalizat) al verbului *a vărsa* primeşte rolul[27] de Cauzal.

Rolul de ***Instrument*** se atribuie de regulă entităților întrebuințate de Agent pentru a înfăptui o acțiune.

(13) a. *Ion cântă* [$_{GPrep}$ ***la vioară***].
AGENT **INSTRUMENT**
b. [$_{GN}$ ***Biciul***] *l-a rănit pe băiat.*
INSTRUMENT/FORȚĂ PACIENT
c. [$_{GN}$ ***Lama cuțitului***] *a tăiat fața de masă.*
CAUZAL/?INSTRUMENT PACIENT

În situațiile în care Agentul nu este lexicalizat, rolul de Instrument se poate amalgama cu cel de Forță sau de Cauzal, ca în (b) şi (c), contextul fiind cel care poate lămuri dacă se poate presupune sau nu un Agent responsabil de declanşarea acțiunii. Actualizarea rolului de Instrument depinde de prezența unui Agent. Astfel, în (c), dacă respectivul cuțit a căzut accidental, rolul de Instrument nu mai este justificat.

Experimentatorul este rolul pe care îl primesc argumentele cu trăsătura [+Animat]. Experimentatorul este cel care percepe sau simte ceva, iar ***Stimulul*** este ceea ce declanşează respectiva percepție sau senzație. Atribuirea acestui rol se extinde în unele lucrări şi la predicate de cogniție. Experimentatorul se poate amalgama şi cu rolul de Agent, dacă exercită control asupra evenimentului respectiv.

(14) a. [$_{GN}$ ***Mă***] *doare capul.*
EXPERIMENTATOR
b. [$_{GN}$ ***Mi***]*-a priit excursia.*
EXPERIMENTATOR TEMĂ
c. [$_{GN}$ ***Toți studenții***] [$_{GN}$***îl***] *iubesc* [$_{GN}$ ***pe profesorul Ionescu***].
EXPERIMENTATOR STIMUL
d. [$_{GN}$ ***Ana***] *a realizat* [$_{GC}$[28] ***că aceasta este o iubire imposibilă***].
EXPERIMENTATOR STIMUL

BDD-B454-03 © 2009 Editura Universității Transilvania din Brașov
Provided by Diacronia.ro for IP 3.22.79.125 (2024-07-27 01:18:17 UTC)

e. [**Ø**] *Am ascultat cu atenție* [$_{GN}$ ***argumentele lui***].
EXPERIMENTATOR/AGENT STIMUL
f. *o idee scumpă* [$_{GN}$ ***iluminiştilor***].
EXPERIMENTATOR

Posesorul este rolul entității care deține ceva, respectiva „posesiune" fiind una alienabilă sau inalienabilă (ca în (b) şi, prin extindere, şi în (c), unde avem de-a face cu un predicat complex: *este cumnată*):

(15) a. ***Ø*** *Au mai multe case decât le-ar fi necesare.*
POSESOR TEMĂ
b. *De când nu mai face sport,* [$_{GN}$ ***Ion***] *a cam făcut burtă.*
POSESOR TEMĂ/REZULTAT
c. *Doamna blondă care intră acum* [$_{GN}$ ***îmi***] *este cumnată.*
TEMĂ **POSESOR**
d. *Studenții* [$_{GN}$ ***acestui profesor***] *sunt încântați de prelegerile lui.*
EXPERIMENTATOR **POSESOR** STIMUL

Beneficiarul este un rol înrudit cu cel de Posesor, însă spre deosebire de acesta, se actualizează în momentul în care o entitate animată primeşte sau obține ceva spre folosul său:

(16) a. [$_{GN}$ ***Ø***] *am primit un minunat cadou de la prietenii mei.*
BENEFICIAR
b. *Prietenii mei* [$_{GN}$ ***mi***]*-au făcut un minunat cadou.*
AGENT **BENEFICIAR** TEMĂ
c. *Ø Am pregătit un ceai şi* [$_{GN}$ ***pentru tine***].
AGENT TEMĂ **BENEFICIAR**
d. *El e cel care* [$_{GN}$ ***m***]*-a învățat acest joc.*
TEMĂ/BENEFICIAR TEMĂ

Destinatarul şi ***Ținta*** sunt roluri apropiate semantic, ele se atribuie în cazul predicatelor care implică transferul unei entități (şi uneori şi schimbarea de posesie, ca în (a) şi (b)). Ținta, spre deosebire de Destinatar, este un rol „circumstanțial", care se asociază cu entități abstracte ce pot implica şi rolul de Locativ, v. (c) şi (d). În (e), Ținta este abstractă şi este o calitate a entității cu rol de subiect. Enunțul (d) conține o anume ambiguitate, fiind deopotrivă posibilă şi o citire de tip „calitate" a subiectului.

BDD-B454-03 © 2009 Editura Universității Transilvania din Brașov
Provided by Diacronia.ro for IP 3.22.79.125 (2024-07-27 01:18:17 UTC)

(17) a. *Ø* [$_{GN}$ ***Mi***] *au trimis o invitație la nunta lor.*
AGENT **DESTINATAR** TEMĂ
b. *Ana i-a dat cheile* [$_{GN}$ ***Mariei***].
AGENT TEMĂ **DESTINATAR**
c. *Ø Au plecat spre* [$_{GN}$ ***Ploieşti***].
AGENT/TEMĂ **ȚINTĂ**
d. *Ø Au ajuns* [$_{GAdv}$ ***departe***] / [$_{GC}$ ***unde au vrut***].
AGENT/TEMĂ **ȚINTĂ** **ȚINTĂ**
e. *Ø A ajuns* [$_{GN}$ ***ministru***].
TEMĂ **ȚINTĂ**

Locativul este un rol „circumstanțial" care se asociază cel mai frecvent cu rolul de Temă, precizând plasarea în spațiu a acesteia, ca în (a) şi (b), dar se poate asocia şi cu rolul de Experimentator sau de Instrument, ca în (c) şi (d).

(18) a. *Ø Au pus cărțile* [$_{GPrep}$ ***pe masă***].
AGENT **LOCATIV**
b. *Ø Locuieşte* [$_{GPrep}$ ***la Paris***] *de câțiva ani buni.*
TEMĂ **LOCATIV**
c. *Mă cam ustură de la o vreme* [$_{GN}$ ***gâtul***].
EXPERIMENTATOR **LOCATIV**
d. *Pendulul loveşte* [$_{GPrep}$ ***în peretele cilindrului***].
INSTRUMENT **LOCATIV**
e. *Durerea răspunde* [$_{GPrep}$ ***în umăr***].
STIMUL **LOCATIV**
f. *Actorul acesta nu figurează* [$_{GN}$ ***în programul spectacolului***].
TEMĂ **LOCATIV**
g. *Stai* [$_{GN}$ ***locului***], *copile!*
LOCATIV

Tot roluri „circumstanțiale" sunt şi rolurile de ***Sursă***, ***Parcurs***, ***Modal*** şi ***Măsură***. Sursa poate fi sursă locativă, ca în (a) sau sursă temporală, ca în (b) şi se atribuie unor argumente plasate la polul opus față de Țintă, ele reprezintă punctul de „plecare" (concret sau abstract) al unui eveniment. Rolul de *Parcurs* se atribuie unui argument „temă" a unui traseu, ca în (c) şi (d), iar rolurile *Modal* şi *Măsură* implică evaluarea modalității, respectiv a măsurii în care se realizează evenimentul (v. (e) şi (f)).

BDD-B454-03 © 2009 Editura Universității Transilvania din Brașov
Provided by Diacronia.ro for IP 3.22.79.125 (2024-07-27 01:18:17 UTC)

(19) a. *Ø Au ieşit* [$_{GPrep}$ ***din casă***] *unul după altul.*
AGENT **SURSĂ**
b. *Această situație datează* [$_{GPrep}$ ***de pe vremea vechii guvernări***].
TEMĂ **SURSĂ**
c. *Drumul trece* [$_{GPrep}$ ***prin pădure***]
TEMĂ **PARCURS**
d. *L-a trecut pe bătrân* [$_{GN}$ ***strada***]
TEMĂ **PARCURS**
e. *Experimentul a decurs* [$_{GPrep}$ ***conform planului***]
TEMĂ **MODAL**
f. *Aceste bijuterii costă* [$_{GAdv}$ ***prea mult***]
TEMĂ **MĂSURĂ**

Din exemplele prin care am ilustrat diferitele roluri semantice reiese că aceste roluri depind într-o mare măsură de informația semantică pe care o poartă predicatul. Aşadar, este evident de ce inventarul lor diferă de la o lucrare la alta, în funcție de gradul de specificitate sau de generalitate care se are în vedere[29]. Descrierea în termeni de roluri poate fi rafinată, relațiile semantice dintre predicate şi argumente putând fi prezentate ca:

- relații specifice unui predicat, de exemplu pentru verbul a *alerga* – distingem rolul „celui *care aleargă*", pentru verbul *a(-i) tihni* – „cel căruia *îi tihneşte*" şi „ceea ce *tihneşte*", pentru *a înmâna* – „care *înmânează*" şi „care *este înmânat*" etc.
- relații cu caracter general[30], rolurile fiind formulate prin neutralizarea unor trăsături specifice lexemului-predicat, de exemplu: rolurile celui „care *aleargă*", „care *ucide*", „care *vorbeşte*", „care *dansează*" (adică *alergătorul, ucigaşul, vorbitorul, dansatorul* etc.), se generalizează ca AGENT, rolurile celui „care *este ucis*", „care *este spart*" etc. se rescriu ca PACIENT, iar rolul celui „care *simte*", „care *ascultă*", „pe care *îl doare*" ca EXPERIMENTATOR etc., aşa cum au fost prezentate în această secțiune;
- o relație cu caracter foarte general, care presupune şi neutralizarea opozițiilor între unele roluri tematice; de exemplu, AGENTUL şi unele ipostaze ale EXPERIMENTATORULUI şi ale DESTINATARULUI sunt roluri proeminente, privilegiate în schema semantică corespunzătoare evenimentului comunicativ, ele putând fi subsumate *macro-rolului ACTOR*; el se opune *macro-rolului* AFECTAT, prin care se neutralizează

BDD-B454-03 © 2009 Editura Universității Transilvania din Brașov
Provided by Diacronia.ro for IP 3.22.79.125 (2024-07-27 01:18:17 UTC)

opozițiile referitoare la „natura” influenței exercitate de asupra entităților respective.

În fig. 9 se prezintă schematizat această relație între roluri şi corespondența dintre roluri specifice unui predicat – roluri tematice şi macro-roluri.

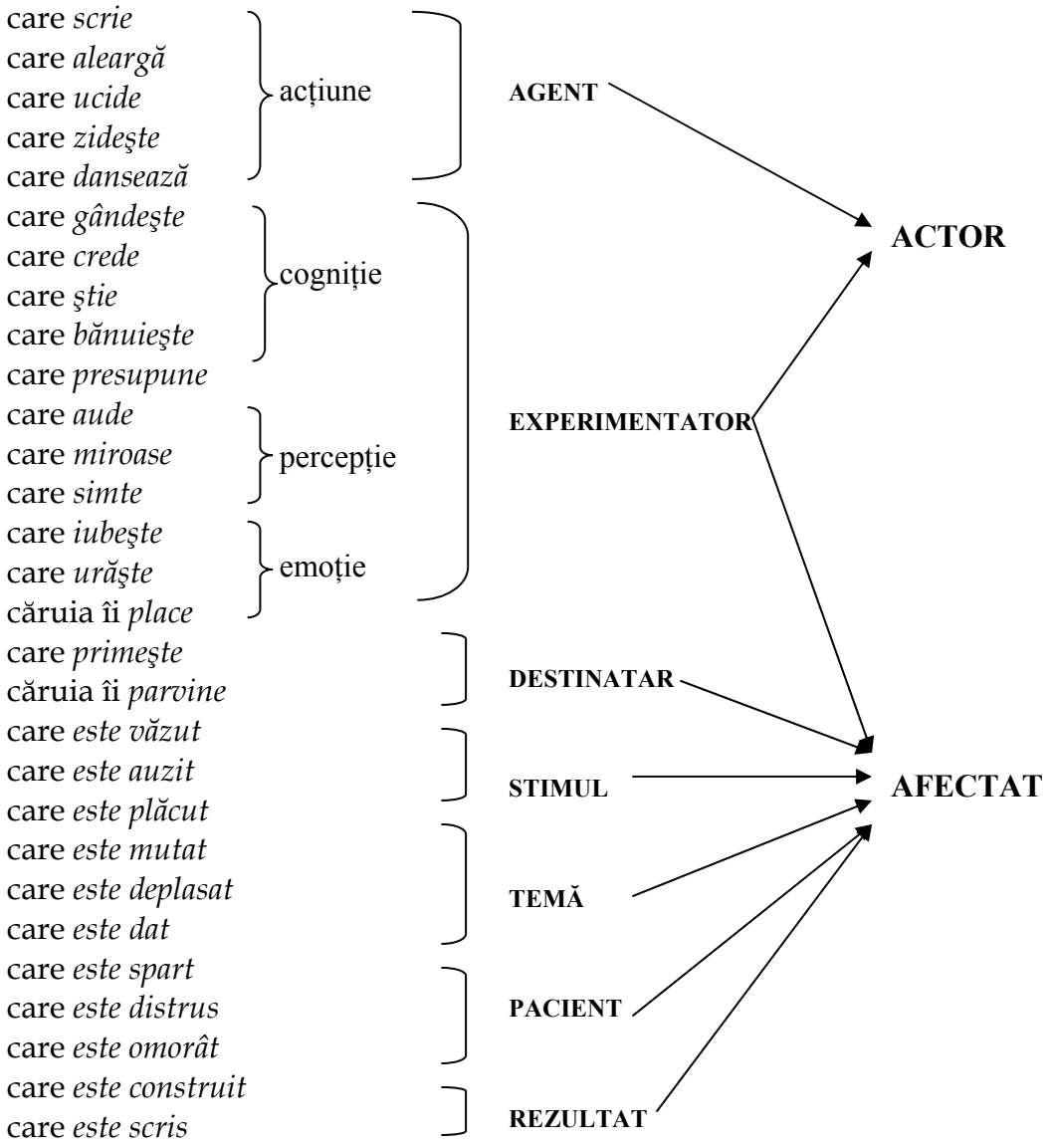

Fig. 9 Generalizare: *roluri specifice verbelor – roluri tematice – macro-roluri*

BDD-B454-03 © 2009 Editura Universității Transilvania din Brașov
Provided by Diacronia.ro for IP 3.22.79.125 (2024-07-27 01:18:17 UTC)

2.4. Codarea lingvistică a relațiilor din grupul sintagmatic

În secțiunea **2.2.**, am văzut că valența se defineşte ca virtualitate combinatorie a unui cap lexical. Examinarea schemei de valențe de care dispune o anumită categorie lexicală (număr de valențe şi tip de constituenți selectați) permite decelarea unor subclase şi subcategorii.

Un aspect important în identificarea schemei de valențe a unui centru îl reprezintă constrângerile pe care le implică această combinare, caracterul *necesar* al asocierii cu un anumit determinant. În structura unui enunț, constituenții care se grupează în jurul unui centru se deosebesc în funcție de „intimitatea" relației cu acesta. În *grila de valențe* a unui centru se includ numai acele determinări care sunt selectate, „atrase" de el. Conceptul de argument al unui predicat interferează cu cel de valență, aceasta indicând numărul de argumente (actanți) pe care capul le poate primi şi forma impusă acestora prin fenomenul de recțiune. Cele două concepte – conceptul semantic de *argument* şi conceptul sintactic de *valență* sunt unitățile care descriu la nivel minimal, organizarea semantică, respectiv sintactică a enunțului.

Vom urmări în continuare cum se articulează cele două organizări despre care am vorbit, prin ce mecanisme de codare lingvistică se realizează „joncțiunea" dintre atribuirea rolului semantic şi selecția determinantului care primeşte acel rol.

Argumentele unui predicat sunt selectate de acesta pe baza unei grile de subcategorizare (care stabileşte numărul complinirilor şi natura lor lexicală) şi primesc roluri tematice în acord cu semantica acelui predicat. Toate argumentele unui predicat trebuie să fie „autorizate" de acesta, cu alte cuvinte, un constituent nu poate apărea într-o structură dacă prezența lui nu este „cerută" de grila de subcategorizare a centrului şi dacă nu respectă condițiile impuse de aceasta.

(20) a. *În raportul înaintat comisiei, cercetătorii s-au referit la factorul acesta.*
b. **În raportul înaintat comisiei, cercetătorii s-au referit factorului acestuia.*
c. *Dana i-a trimis lui Andrei cartea la birou.*
d. **Dana i-a trimis lui Andrei cartea birou.*

Exemplele (20-b) şi (20-d) nu sunt gramaticale, pentru că în ambele enunțuri există câte un constituent neautorizat în configurația sintactică respectivă (*factor*, respectiv *birou*). Nominalul *factor* din (20.b) nu este un

BDD-B454-03 © 2009 Editura Universității Transilvania din Brașov
Provided by Diacronia.ro for IP 3.22.79.125 (2024-07-27 01:18:17 UTC)

constituent autorizat de verbul *a se referi*, pentru că acesta are o schemă bivalentă – se combină cu un nominal în nominativ şi cu un nominal în acuzativ prepoziţional (prepoziţia impusă de acest verb este întotdeauna *la*). În lipsa prepoziţiei, cea de-a doua valenţă nu poate fi saturată, pentru că prepoziţia este cea care „autorizează" prezenţa acelui nominal în structură, prin marcarea lui cazuală. *Cazul* înseamnă „formă", or, în lipsa unei marcări cazuale corespunzătoare, nominalul respectiv nu poate avea o „formă" acceptabilă în respectiva configuraţie sintactică. Marcarea prin dativ a nominalului *factor* nu este validată în contextul (20.b), de aceea enunţul este agramatical. În (20.d), verbul trivalent *a trimite* şi-a saturat toate cele trei valenţe (V + *cineva* + *cuiva* + *ceva*), aşadar, nominalul *birou* nu poate primi de la acest verb niciun rol tematic şi nici nu poate fi autorizat sintactic în structura respectivă.

În concluzie, pentru actualizarea unei valenţe, corecta marcare lingvistică a relaţiei cu centrul care o selectează este crucială.

Mărcile prin care se realizează *codarea lingvistică* a relaţiei de dependenţă dintre determinativ şi centrul care îl guvernează depind de natura respectivului centru de grup sintagmatic. Astfel, centrul verbal impune restricţii cazuale şi (în anumite situaţii particulare) restricţii privind acordul, restricţii privind selecţia unei prepoziţii sau privind selecţia unei anumite conjuncţii (ceea ce antrenează şi restricţii modale pentru verbul din propoziţia subordonată respectivă). Adjectivele, adverbele, interjecţia şi nominalele, când au calitatea de centru de grup, pot impune de asemenea restricţii formale determinativului (caz realizat flexionar sau marcat prin intermediul unei prepoziţii).

Am văzut în secţiunea 2.1. că, pe lângă nominale, în GV pot fi incluse şi alte determinative. Cu alte cuvinte, pe lângă valenţa de combinare cu un nominal, verbul dispune şi de posibilitatea de a se combina cu adjective, adverbe şi interjecţii. Adverbele şi interjecţiile se leagă direct de verb, dar legarea sintactică de centru nu presupune marcare formală din partea verbului (adverbele şi interjecţiile sunt invariabile, nu au categoria gramaticală a cazului). În ceea ce priveşte adjectivul, mărcile lui formale sunt „copiate" de la un nominal cu care „se acordă". Legarea lui de verb se face întotdeauna într-o configuraţie ternară, în care intră şi un nominal, de ex.: *fata*$_1$ *este*$_2$ *harnică*$_3$.

În exemplele următoare înregistrăm diverse situaţii în care constituenţi cu rol de determinative se leagă prin variate mijloace de un centru sintagmatic. În secţiunea următoare vom face delimitările necesare privitoare la statutul sintactic al acestor determinative.

BDD-B454-03 © 2009 Editura Universităţii Transilvania din Braşov
Provided by Diacronia.ro for IP 3.22.79.125 (2024-07-27 01:18:17 UTC)

2.4.1. Marcare cazuală şi restricții privind acordul

Dependența de centru[31] se marchează prin caz flexionar mai ales în GV, dar şi în celelalte grupuri, cu anumite restricții.

În **GV,** se leagă direct de centrul grupului, nominale în nominativ, acuzativ şi dativ. Verbul-centru este cel care le "atribuie" acest caz.

- **nominale în nominativ**[32]:
  - *[$_{GV}$ **Fetița**$_{N}$ i-a zâmbit fericită].*
  - *[$_{GV}$ Dana este **fetița**$_{N}$ ei].*
- **nominale în acuzativ**:
  - *[$_{GV}$ Ion a înfiat **un copil**$_{Ac}$]. / [$_{GV}$ Ei **l**-au cunoscut **pe**[33] **preşedinte**$_{Ac}$].*
  - *[$_{GV}$ Profesorul îi învață pe copii **gramatică**$_{Ac}$].*
- **nominale în dativ**:
  - *[$_{GV}$ Florile **i** le-am oferit **ei**$_{D}$].*
- **nominale în nominativ-acuzativ** (caz „neutru", nemarcat[34]):
  - *[$_{GV}$ Pe el l-au desemnat **şef**$_{N/Ac}$].*

Dat fiind faptul că unele interjecții preiau disponibilități combinatorii ale verbelor cu care sunt echivalente semantic, putem întâlni şi în **GInterj** determinativi legați direct de centru:

- **nominale în nominativ:**
  - *[$_{GInterj}$ Hop şi **Ion**$_{N}$], că şi el e om!*
- **nominale în acuzativ:**
  - *[$_{GInterj}$ Iată **cartea**$_{Ac}$] pe care o căutai! / [$_{GInterj}$ Uite**-l pe George**$_{Ac}$]!*
- **nominale în dativ:**
  - *[$_{GInterj}$ Vai **nouă**]!*

În **GAdj**, direct legate de centru pot fi:

- **nominale în dativ**[35]**:**
  - *Au luat nişte măsuri [$_{GAdj}$ adecvate **momentului**$_{D}$].*
- **nominale în acuzativ** (numai cu adjectivul *dator*[36]):
  - *Este [$_{GAdj}$ dator fratelui său o mare **sumă**$_{Ac}$ de bani].*

Nominalele dependente direct de centrul **GAdv**[37] pot fi doar:

- **nominale în dativ:**
  - *[$_{GAdv}$ Ulterior **datei**$_{D}$ afişate] nu mai putem reține biletele.*

În interiorul **GN**, determinativele marcate cazual sunt:

BDD-B454-03 © 2009 Editura Universității Transilvania din Brașov
Provided by Diacronia.ro for IP 3.22.79.125 (2024-07-27 01:18:17 UTC)

► **nominale în genitiv:**
  ○ *[$_{GN}$ sosirea **vacanței**$_{G}$]*
  ○ *[$_{GN}$ pălăria **vânătorului**$_{G}$]*
► **nominale în dativ:**
  ○ *[$_{GN}$ decernarea de medalii **sportivilor**$_{D}$]*
  ○ *„și somnul, [$_{GN}$ vameș **vieții**$_{D}$], nu vrea să-mi ieie vamă.* (Eminescu, *Poezii*,168)
  ○ *[$_{GN}$ Slavă **ție**$_{D}$, **Doamne**$_{D}$]!*
  ○ *[$_{GN}$ pletele-**ți**$_{D}$] curg râu*
► **nominale în nominativ** (rar)**:**
  ○ *[$_{GN}$ devenirea Operei Române **instituție**$_{N}$ de stat],* (*apud* Stan, 2005:116)
► **adjective** (determinanți și modificatori) care copiază de la centrul nominal mărcile de gen, număr și caz**:**
  ○ ***aceşti** tineri / **toți** tinerii / **unii** tineri*
  ○ *tinerii **blonzi** / tinerii **români** / tinerii (bine) **hrăniți***

Legarea de centru a constituenților din **GPrep** se face, de regulă, în mod direct, prepoziția fiind, alături de verb, un important „atribuitor" de caz. Includem aici numai centre prepoziționale „pline semantic", adică purtătoare de sens lexical. Celelalte prepoziții sunt doar transmițătoare de caz, așa cum vom vedea în paragraful următor[38].

► **nominale în acuzativ:**
  ○ *[$_{GPrep}$ după [$_{GN}$ **Paşti**$_{Ac}$]]; [$_{GPrep}$ către [$_{GN}$ **munți**$_{Ac}$]];*
► **nominale în genitiv:**
  ○ *[$_{GPrep}$ înaintea [$_{GN}$ **icoanei**$_{G}$]]; [$_{GPrep}$ contra [$_{GN}$ **corupției**$_{G}$]];*
► **nominale în dativ:**
  ○ *[$_{GPrep}$ datorită [$_{GN}$ **inspirației**$_{D}$]]; [$_{GPrep}$ grație [$_{GN}$ **intervenției**$_{D}$]];*

2.4.2. Marcare a cazului prin intermediul prepoziției

Cazul atribuit de un centru poate fi „transmis" determinativului și prin intermediul unei prepoziții. În categoria „transmițătorilor de caz" intră prepozițiile-regim: *de, la, în, pe* etc., în clasificarea tradițională – prepoziții cu regim de acuzativ. Așadar, în toate situațiile, cazul transmis prin intermediul prepoziției este cazul ***acuzativ*.**

În **GV**:
  ○ *[$_{GV}$ Se bizuie pe **prieteni**$_{Ac}$]. / [$_{GV}$ Depindem de **părinți**$_{Ac}$].*
  ○ *[$_{GV}$ Pe el l-au desemnat drept **şef**$_{Ac}$]. / [$_{GV}$ S-a angajat ca **stewardesă**$_{Ac}$].*
  ○ *[$_{GV}$ A luat-o de **nevastă**$_{Ac}$].*

BDD-B454-03 © 2009 Editura Universității Transilvania din Brașov
Provided by Diacronia.ro for IP 3.22.79.125 (2024-07-27 01:18:17 UTC)

În **GInterj:**

- *[$_{GInterj}$ Halal de **ei**$_{Ac}$]!*
- *[$_{GInterj}$ Vai de **ei**$_{Ac}$]!*

În **GAdj**:

- *Au luat nişte măsuri [$_{GAdj}$ adecvate cu **momentul**].*
- *Ion este [$_{GAdj}$ gelos pe **fratele**$_{Ac}$ lui].*
- *măsurile [$_{GAdj}$ incluse în **plan**$_{Ac}$]*

În **GAdv**:

- *Se comportă [$_{GAdv}$ similar cu **primii**$_{Ac}$].*
- *Locuieşte [$_{GAdv}$ mai sus de **biserică**$_{Ac.}$]*

În **GN**:

- *[$_{GN}$ văr cu **Gheorghe**$_{D}$]*
- *[$_{GN}$ carte cu **poze**$_{D}$]*
- *[$_{GN}$ măsuri de **criză**$_{D}$]*

În **GPrep**

- *[$_{GPrep}$ până la [$_{GN}$ **Paşti**$_{Ac}$]]*; (să se compare cu *până atunci*)
- *[$_{GPrep}$ până în [$_{GN}$ **stație**$_{Ac}$]]*; (să se compare cu *până acolo*)

2.4.3. Selecție a unui conector propozițional

În situațiile în care constituentul dependent de un centru sintagmatic este *propozițional* (adică include un GV cu centru formă verbală personală), legarea acestui constituent de centrul grupului în care se încastrează se face prin intermediul unui conector – conjuncțional sau relativ. Aşa cum constituenții nominali trebuie să fie „autorizați" de centrul grupului-*gazdă*, şi constituenții propoziționali (care intră în aceleaşi poziții sintactice) au nevoie de o „legare" corespunzătoare cu restul grupului. Conectorul este cel care trebuie să se supună constrângerilor centrului.

Conectorii conjuncționali sunt elemente funcționale (opuse categoriilor lexicale precum V, N, Adj etc.), care transformă un enunț independent, de exemplu: *A înflorit liliacul,* într-un argument al unui predicat[39]: *Se bucură* ***că*** [*a înflorit liliacul*]. În exemplele de mai jos, includem numai constituenții propoziționali „selectați" de un centru sintagmatic. Aceştia se includ în structura grupului prin conjuncțiile ***că***, ***să***, ***ca...să*** şi ***dacă***.

BDD-B454-03 © 2009 Editura Universității Transilvania din Brașov
Provided by Diacronia.ro for IP 3.22.79.125 (2024-07-27 01:18:17 UTC)

În **GV,** unele centre selectează doar conjuncția *că,* altele doar *să* sau *ca...să*, altele conjuncția *dacă.* Aşadar, selecția conjuncției depinde de lexemul verbal cu rol de centru, fiind o restricție de actualizare a respectivei valențe.

Conjuncția ***că*** este selectată de verbe care semantic permit asocierea cu aserțiuni cărora le atribuie rolul de Temă. Aserțiunea poate fi asumată ca adevărată (*spune, crede*), neadevărată (*pretinde, minte*) sau poate fi pur şi simplu neasumată de locutor (*presupune, (se) pare*). Verbele *dicendi*, prin care enunțuri în vorbire directă sunt incluse în discursul raportat, selectează conjuncția *că* dacă secvența din vorbire directă este o aserțiune.

- *[$_{GV}$ Cred [$_{GC}$ **că** lucrarea va fi gata în septembrie].*
- *[$_{GV}$ Pretinde [$_{GC}$ **că** mi-a spus despre nota de la teză].*
- *[$_{GV}$ Se presupune [$_{GC}$ **că** va fi gata mâine].*
- *[$_{GV}$ Ai spus [$_{GC}$ **că** lucrarea va fi gata mâine].*

Conjuncția ***să*** este selectată fie de verbe *modalizatoare deontice* (prin care se exprimă o atitudine prescriptivă din partea unei instanțe morale sau de altă natură: *a se cuveni, a se cădea, a trebui*), *volitive* (prin care se exprimă o dorință: *a vrea, adori, a nădăjdui*) sau *apreciative* (*a detesta, a-(i) displăcea*), fie de verbe de comunicare (*a spune, a scrie*) sau aspectuale şi modale (*a putea, a continua, a începe*). Şi verbele *dicendi* pot selecta conjuncția ***să***, dacă propoziția transpusă în vorbirea indirectă nu este o aserțiune, ci este imperativă:

- *[$_{GV}$ Ai spus [$_{GC}$ **să** terminăm până la 12].*
- *[$_{GV}$ Nu se cuvine [$_{GC}$ **să**-i dai telefon la ora aceasta].*
- *[$_{GV}$ Aş vrea [$_{GC}$ **să** mă asculți cu atenție].*
- *[$_{GV}$ Mă deranjează [$_{GC}$ **să** ascult prostiile lui].*
- *[$_{GV}$ A continuat [$_{GC}$ **să** bată câmpii încă o oră].*

Conjuncția compusă ***ca...să*** este o variantă a lui ***să***. Selecția ei este condiționată de aceleaşi condiții semantice ca în cazul lui ***să***, dar se deosebeşte de aceasta prin faptul că un constituent al propoziției pe care o introduce este „avansat" spre stânga. Să se compare:

- *[$_{GV}$ Trebuie [$_{GC}$ **să** termine lucrarea până mâine].*
- *[$_{GV}$ Trebuie [$_{GC}$ **ca** până mâine **să** termine lucrarea].*
- *[$_{GV}$ Vrea [$_{GC}$ **să** vină Ana cu el].*

BDD-B454-03 © 2009 Editura Universității Transilvania din Brașov
Provided by Diacronia.ro for IP 3.22.79.125 (2024-07-27 01:18:17 UTC)

- *[$_{GV}$ Vrea [$_{GC}$ **ca** Ana **să** vină cu el].*

Anumite verbe admit selecția ambelor conjuncții, ***că*** şi ***să,*** diferența constând în valoarea *asertivă* vs. *nonasertivă* a propoziției încastrate în grup:

- *[$_{GV}$ M-a învățat [$_{GC}$ **că** numai prin muncă poți reuşi].* (asertivă)
- *[$_{GV}$ M-a învățat [$_{GC}$ **să** mă stăpânesc].* (nonasertivă)

Conjuncția ***dacă*** (cu varianta ***de***, de care se deosebeşte stilistic) are rol de marcă a interogației transpuse în vorbire indirectă:

- *[$_{GV}$ Întreabă-l[$_{GC}$ **dacă** are timp pentru mine]!*
- *[$_{GV}$ Nu se ştie[$_{GC}$ **dacă** mai plecăm].*

sau rol de marcă introductivă pentru un enunț modalizat *ipotetic*:

- *[$_{GV}$ Depinde de tine [$_{GC}$ **dacă** vii].*

În **GInterj**, conectorul conjuncțional selectat este numai ***că*:**

- *[$_{GInterj}$ Iată [$_{GC}$ **că** ai avut dreptate]!*
- *[$_{GInterj}$ Zău [$_{GC}$ **că** nu m-am aşteptat la una ca asta]!*

În **GAdj**, pot funcționa drept conectori ai unor constituenți propoziționali atât conjuncția ***să (ca...să)***, cât şi ***că*** sau ***dacă***:

- *[$_{GAdj}$ Supărată[$_{GC}$ **că** n-ai venit], a plecat.*
- *Nu e [$_{GAdj}$ sigură[$_{GC}$ **dacă** va putea pleca].*
- *Nu e niciodată [$_{GAdj}$ dispusă[$_{GC}$ **să** plătească mai mult].*
- *Nu e [$_{GAdj}$ dispusă[$_{GC}$ **ca** pentru asta **să** plătească mai mult].*

Centrul **GAdv** selectează şi el toți cei trei conectori: ***că***, ***să***, ***dacă***:

- *[$_{GAdv}$ Desigur [$_{GC}$ **că** ai dreptate].*
- *Nu este [$_{GAdv}$ sigur [$_{GC}$ **dacă** a reuşit].*
- *Este [$_{GAdv}$ posibil [$_{GC}$ **să** prindem şi noi bilete]*

Şi unele nominale - centru de **GN** selectează conectori conjuncționali, selecția depinzând de relația semantică pe care respectivul nominal o stabileşte cu un verb. Astfel, substantive precum *ştire, informație, credință* vor selecta conjuncția ***că***, întocmai ca verbele *a şti*, *a informa, a crede,* substantivul *întrebare* va selecta conjuncția ***dacă***, iar *dorință* se va combina cu ***să***:

- *Are [$_{GN}$ informații [$_{GC}$ **că** eşti vinovat].*
- *Se pune [$_{GN}$ întrebarea [$_{GC}$ **dacă** avem toate datele problemei]*
- *[$_{GN}$ Dorința [$_{GC}$ **să** reuşim] e cea care ne dă putere.*

BDD-B454-03 © 2009 Editura Universității Transilvania din Brașov
Provided by Diacronia.ro for IP 3.22.79.125 (2024-07-27 01:18:17 UTC)

Conectori relativi sunt un tip special de operator al încastrării unei propoziții în structura unui grup sintagmatic. Spre deosebire de conectorul conjuncțional, pronumele, adjectivele şi adverbele relative aparțin, pe de o parte, structurii sintactice a configurației pe care o introduc, pe de altă parte, în calitate de conectori, se supun şi unor constrângeri din partea grupului în care intră subordonata. Deşi inventarul lor se suprapune în mare măsură, conectorii relativi se împart în două clase în funcție de tipul de constituent propozițional pe care îl introduc: (a) *relative propriu-zise* şi (b) *relative interogative*. Prin transpunerea în vorbire indirectă a unei interogative parțiale (în care este chestionat alt constituent decât predicatul), cuvântul interogativ capătă şi rol de conector: ***Unde*** *mergi? – M-a întrebat* ***unde*** *merg; Cine pleacă? – Mă interesează cine pleacă.* Pentru că unele contexte pot fi ambigue, un test rapid de identificare a statutului de relativă-interogativă este inserția adverbului *anume*, exclus din contexte neinterogative. De exemplu, în *Nu-mi pasă cine pleacă* vs. *Nu-mi pasă de cine pleacă*, numai primul exemplu conține o relativă-interogativă: *Nu-mi pasă cine* ***anume*** *pleacă* vs. **Nu-mi pasă de cine* ***anume*** *pleacă.* Natura interogativă a acestor construcții face ca ele să fie selectate de centre sintagmatice care admit şi selecția conjuncției ***dacă***.

În **GV**:

- *[$_{GV}$ <u>Întreabă</u>-l[$_{GC}$* ***cine*** *are timp pentru mine]!*
- *[$_{GV}$ <u>Nu se ştie</u>[$_{GC}$* ***ce*** *mai facem în continuare].*
- *[$_{GV}$ <u>Depinde</u> de tine [$_{GC}$* ***cu cine*** *vii].*

În **GAdj**:

- *Eram [$_{GAdj}$ <u>curioasă</u> [$_{GC}$* ***cine*** *va putea pleca].*

În **GAdv**:

- *Nu mi-este [$_{GAdv}$ <u>limpede</u> [$_{GC}$* ***ce*** *are de gând].*

În **GN**:

- *Mi-am pus [$_{GN}$ <u>întrebarea</u> [$_{GC}$* ***cine*** *ne va ajuta cu colectarea datelor].*

Relativele propriu-zise se includ în structura grupului-gazdă prin intermediul unui conector relativ cu statut de anaforic (lipsit de referință proprie), deci centrul grupului este cel de la care relativul îşi procură referința (este antecedentul elementului anaforic relativ): *Fata blondă este logodnica lui Dan – [$_{GN}$****Fata$_i$*** *blondă [****care$_i$*** *ține* ***t$_i$*** *o carte în mână] este logodnica*

BDD-B454-03 © 2009 Editura Universității Transilvania din Brașov
Provided by Diacronia.ro for IP 3.22.79.125 (2024-07-27 01:18:17 UTC)

lui Dan. Indicele *i* marchează relația de coreferențialitate a celor două nominale, dar este şi indicele unei categorii abstracte (t), care indică locul ocupat de relativ în structura sintactică a propoziției. Cele trei elemente: *antecedentul, relativul* şi *t* (urma relativului în configurația sintactică a propoziției căreia îi aparține) formează un „lanț" coreferențial. Prin acest mecanism semantico-sintactic se realizează legarea constituentului propozițional relativ de centrul unui grup nominal.

Încastrarea constituenților propoziționali relativi în alte grupuri decât cel nominal este de asemenea posibilă, dar mecanismul de legare presupune încă o operație: „ştergerea" antecedentului (locul în care ar trebui să se afle acest antecedent îl notăm cu ***e***).

În **GV:**

- *[$_{GV}$ Vine în excursie [$_{GN}$ **cineva$_N$**]. → [$_{GV}$ Vine în excursie [$_{GN}$ **e$_N$**][$_{GC}$ **cine** termină t_i de făcut eseul].*
- *[$_{GV}$ A citit [$_{GN}$ **ceva$_{Ac}$**] → [$_{GV}$ A citit [$_{GN}$ **e$_{Ac}$**][$_{GC}$ **ce** i-ai trimis tu t_i].*
- *[$_{GV}$ El nu va deveni niciodată [$_{GN}$ **ceva$_N$**] → [$_{GV}$ El nu va deveni niciodată [$_{GN}$ **e$_N$**][$_{GC}$ **ce** îți doreşti tu t_i].*
- *[$_{GV}$ A povestit asta [$_{GN}$ **cuiva$_D$**] → [$_{GV}$ A povestit asta [$_{GN}$ **e$_D$**][$_{GC}$ **cui** a fost dispus t_i [$_{GC}$ să asculte]].*

Din exemplele de mai sus reiese că relativul substituie în acelaşi timp un nominal din grupul în care se include (*ceva, cuiva, cineva*) şi un nominal din propoziția pe care o introduce (poziția nominalului respectiv, care s-a „deplasat" în capul subordonatei sub forma unui relativ, este marcată ca *t*). În primele trei exemple, cazul relativului coincide cu cazul nominalului „şters": *vine **cineva – cineva** termină eseul; a citit **ceva – ceva** i-ai trimis tu; va deveni **ceva –ceva** îți doreşti tu*. În ultimul exemplu, însă, nominalul din GV este în cazul dativ, iar pentru nominalul din subordonată (*t,* cel substituit de relativ) se impune cazul nominativ. Relativul este aici constrâns la „presiuni" diferite. Cum *cazul* înseamnă *formă*, relativul nu poate avea formal decât o unică marcă. În situații de acest tip, prevalează necesitatea ca legarea constituentului propozițional de centrul grupului-gazdă să se facă în condiții de autorizare corectă, aşadar, se vor respecta „instrucțiunile" din GV: se va impune cazul dativ relativului, chiar dacă se va produce o perturbare a relației lui cu *t*[40]. La fel se întâmplă şi în situațiile în care constituentul „şters" din grupul-gazdă este legat de centru prin intermediul unei prepoziții-regim. Această prepoziție (cum am văzut în paragraful

BDD-B454-03 © 2009 Editura Universității Transilvania din Brașov
Provided by Diacronia.ro for IP 3.22.79.125 (2024-07-27 01:18:17 UTC)

2.4.2) este cea care marchează cazual constituentul, conform aceloraşi „instrucțiuni” ale centrului:

- *[$_{GV}$ El contează [$_{GPrep}$ **pe** [$_{GN}$ **ceva**$_{Ac}$] → [$_{GV}$ El contează [$_{GPrep}$ **pe** [$_{GN}$ **e**$_{Ac}$][$_{GC}$ **ce** spui t_i tu].*

Încastrarea unui constituent propozițional relativ se face după aceleaşi principii şi în structura altor grupuri: GAdj, GAdv sau GInterj:

- *Sunt [$_{GAdj}$ uluită [$_{GPrep}$ **de** [$_{GN}$ **ceva**$_{Ac}$] → Sunt [$_{GAdj}$ uluită [$_{GPrep}$ **de** [$_{GN}$ **e**$_{Ac}$][$_{GC}$ **câte** se întâmplă t_i].*
- *Se comportă [$_{GAdv}$ aidoma [$_{GN}$ **cuiva**$_{D}$] → Se comportă [$_{GAdv}$ aidoma [$_{GN}$ **e**$_{D}$][$_{GC}$ **cui** l-a crescut t_i].*
- *[$_{GInterj}$ Vai [$_{GPrep}$ **de** [$_{GN}$ **cineva**$_{Ac}$] → [$_{GInterj}$ Vai [$_{GPrep}$ **de** [$_{GN}$ **e**$_{Ac}$][$_{GC}$ **cine** îşi uită părinții t_i].*

2.4.4. Aderență şi adjuncție

Sub acest paragraf includem un tip special de legare sintactică, prin care anumiți constituenți se asociază direct unor grupuri sintagmatice. Aceste situații nu au fost asimilate situațiilor de sub 2.4.1., pentru că aparțin unei categorii distincte. În exemplele care urmează, legarea determinativelor de un centru de grup nu necesită autorizarea din partea centrului, deci prezența lor în structura grupului nu este reclamată de matricea centrului. Cu toate acestea, nu avem de-a face aici cu enunțuri agramaticale, precum cele de sub (20)b şi (20)d, în care figurau constituenți neautorizați. Exemplele de mai jos sunt toate gramaticale, în ciuda faptului că niciunul dintre constituenții subliniați nu se includ în grila de valențe a centrului (toate verbele sunt monovalente, cu unica valență saturată de nominalele *excursioniştii*, *Corina Popescu*, *pisica*, respectiv *tu* nelexicalizat, marcat prin Ø):

- *[$_{GV}$ Excursioniştii au umblat]* ***ore***$_{Ac}$[41] *în şir pe aceste coline.*
- *[$_{GV}$ În clasa a X-a, ne-a venit* ***profesoară***$_{N}$ *Corina Popescu].*
- *[$_{GV}$* ***I***$_{D}$*-a murit pisica*].
- *[$_{GV}$ Stai Ø]* ***locului***$_{D}$*!*
- *[$_{GV}$ Munceşti Ø]* ***prea mult****.*

Legarea „facultativă”, adică legarea ce nu are nevoie de autorizarea prin prezența în grila de valențe a centrului se face mai frecvent prin alte

BDD-B454-03 © 2009 Editura Universității Transilvania din Brașov
Provided by Diacronia.ro for IP 3.22.79.125 (2024-07-27 01:18:17 UTC)

mijloace decât prin „aderența” la grup, anume prin mărci prepoziționale şi conjuncționale:

- *[$_{GV}$ Au primit [$_{GPrep}$ **cu bucurie**] sfaturile tale].*
- *[$_{GV}$ Mă gândesc [$_{GC}$ să-mi schimb maşina], [$_{GC}$ **deşi** e destul de nouă].*

Vom lămuri în secțiunea următoare statutul sintactic al acestor constituenți, deocamdată reținem că într-un grup sintagmatic pot intra: (a) determinative care au nevoie de autorizarea centrului de grup, reflexul lingvistic al acestei autorizări fiind prezența unei mărci gramaticale care să respecte „instrucțiunile” din grila de subcategorizare a centrului şi (b) determinative care nu au nevoie de autorizare şi care pot apărea în vecinătatea unui centru, chiar dacă nu aparțin grilei lui.

2.5. Complemente şi adjuncți

În descrierile tradiționale, unitățile sintactice de bază în structura propoziției sunt *părțile de propoziție* (unități sintactice minimale), ierarhizate după principiul (in)dependenței. Se deosebesc astfel părți de propoziție *principale* (predicatul şi subiectul) şi părți de propoziție *secundare* (complemente şi atribute la care se adaugă numele predicativ şi (elementul) predicativ suplimentar).

Statutul de parte de propoziție principală atribuit subiectului şi predicatului îşi găseşte justificarea în recunoaşterea unei relații de interdependență între cele două funcții şi în concepția conform căreia subiectul şi predicatul reprezintă structura propozițională minimală, necesară pentru transmiterea unui mesaj. Conceptul de complement trimite la constituenți aflați în dependență de regenți verbali, adjectivali, adverbiali sau interjecționali, operându-se distincția: complement necircumstanțial vs. complement circumstanțial; atributele sunt determinanți ai constituenților nominali (substantive, pronume, numerale), iar numele predicativ are un statut special, el fiind încorporat în funcția de predicat (nominal). Elementul predicativ suplimentar este considerat un determinant cu dublă dependență – în raport cu un constituent verbal (de cele mai multe ori - predicatul) şi unul nominal (de regulă subiectul sau un complement).

BDD-B454-03 © 2009 Editura Universității Transilvania din Brașov
Provided by Diacronia.ro for IP 3.22.79.125 (2024-07-27 01:18:17 UTC)

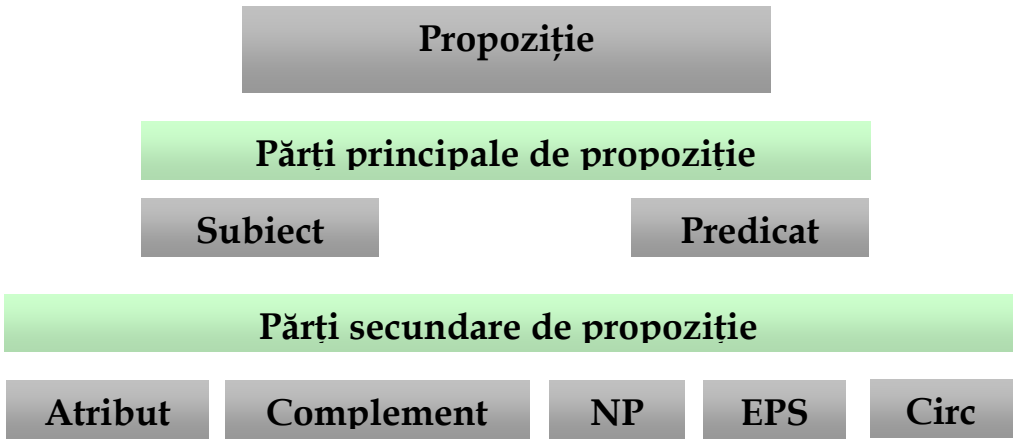

Fig. 10 Gramatici tradiționale

În gramaticile moderne, descrierea structurii enunțului se fundamentează pe ideea că în poziție centrală se plasează verbul la formă personală, care trebuie să îndeplinească o triplă condiție: să fie *predicat semantic* (adică să atribuie proprietăți unor argumente sau să stabilească relații între ele), să fie *predicat sintactic* (adică să autorizeze prezența în configurația respectivă a tuturor constituenților care depind de el, conform grilei lui de subcategorizare, asigurând prin aceasta coeziunea grupului) şi, prin prezența mărcilor verbale personale (mod, timp, persoană, număr), să asigure autonomia enunțiativă a configurației sintactice respective, ca *predicat al enunțării*[42].

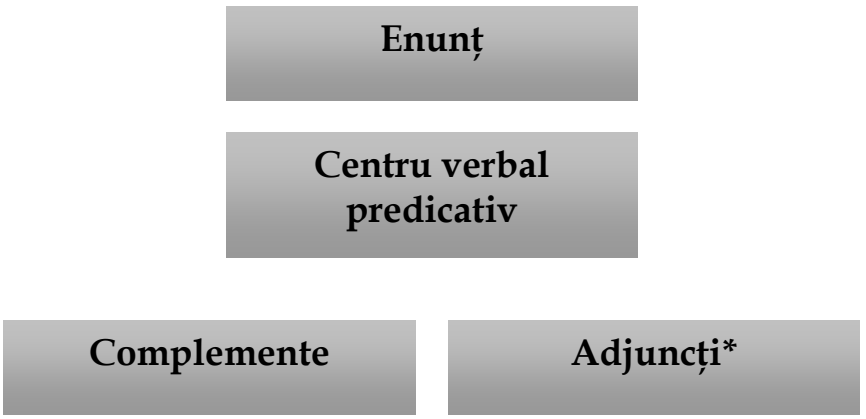

Fig. 11 Gramatici moderne

* În terminologia franceză (cf. Tesnière, 1959/1988), conceptelor de *complement* şi *adjunct* – uzuale în literatura anglo-saxonă le corespund *actant,* respectiv *circumstanțial.* Şi în GALR, 2008, I, p. 27 ş.u., termenul *adjunct* este folosit cu sensul generic de *termen*

BDD-B454-03 © 2009 Editura Universității Transilvania din Brașov
Provided by Diacronia.ro for IP 3.22.79.125 (2024-07-27 01:18:17 UTC)

Conceptul de complement îşi lărgeşte, pe de o parte, accepția, incluzând printre pozițiile sintactice asimilate şi *subiectul* şi *numele predicativ* (alături de *complementul direct, secundar, indirect, prepozițional, posesiv, predicativ al obiectului*[43]), pe de altă parte, se operează o restrângere, fiind excluse din clasa complementelor majoritatea circumstanțialelor. Cu excepția unor circumstanțiale „legate" sintactic de centru, toate celelalte sunt considerate adjuncți.

C*omplementele* şi *adjuncții* au în comun dependența sintactică de centrul verbal predicativ[44], însă se despart în ceea ce priveşte natura acestei legături sintactice cu centrul.

De exemplu, în enunțul: *Agitația i-a provocat ieri o migrenă Anei,* de centrul verbal *a provocat* depind cinci constituenți: *Agitația* (subiect), *o migrenă* (complement direct), *i- ... Anei* (complement indirect cu realizare dublă – nominal şi clitic[45]) şi *ieri* (circumstanțial de timp). Dintre aceştia, cea mai laxă legătură cu centrul verbal o are adverbul, el aducând o informație de natură circumstanțială referitoare la evenimentul descris, dar neesențială pentru gramaticalitatea enunțului. Absența adverbului temporal nu afectează organizarea sintactică a enunțului: *Agitația i-a provocat o migrenă Anei.* Suprimarea nominalului în cazul acuzativ conduce însă la agramaticalitatea enunțului: **Agitația i-a provocat ieri Anei.* Un rezultat similar se obține şi dacă suprimăm nominalul în dativ: **Agitația a provocat ieri o migrenă.* Prezența adverbului nu este aşadar reclamată de către centrul verbal, el este sintactic un *adjunct*. Cele două nominale în acuzativ şi dativ sunt *complemente*.

O altă modalitate prin care se pot pune în evidență diferențele dintre diferiții constituenți ai enunțului în privința relației lor cu centrul verbal este utilizarea unui element anaforic[46] (v. exemplul (21)). Printr-o expresie anaforică de tipul *va face la fel* se va substitui centrul GV şi complementele lui, dar nu şi adjuncții:

(21) a. *Dan pune cartea pe masă şi Dana pune cartea pe pervaz.*
b. **Dan pune cartea pe masă şi Dana* ***va face asta*** *pe pervaz.*
c. *Dan va corecta articolul la facultate, înainte de curs, iar Dana va corecta articolul la Institut, după şedință.*
b. *Dan va corecta articolul la facultate, înainte de curs, iar Dana* ***va face asta****, la Institut, după şedință.*

---

dependent. În fig.9, *adjunct* se opune conceptului de *complement* şi corespunde *circumstanțialului* din GALR.

BDD-B454-03 © 2009 Editura Universității Transilvania din Brașov
Provided by Diacronia.ro for IP 3.22.79.125 (2024-07-27 01:18:17 UTC)

Enunțul (21.b) este agramatical pentru că prin substituția cu o expresie anaforică a secvenței *pune cartea*, constituentul *pe pervaz*, care contrastează cu *pe masă*, rămâne în afara domeniului GV care îi autoriza prezența. Asta înseamnă GPrep *pe masă* şi *pe pervaz* sunt complemente ale centrului *a pune*, şi nu adjuncți. Informația pe care o vehiculează cele două grupuri prepoziționale nu este exterioară grupului verbal, ca în (21.c-d).

Complementele sunt aşadar constituenți *esențiali* pentru organizarea sintactică a enunțului, în vreme ce adjuncții au un caracter *periferic*. Diferența de statut dintre complemente şi adjuncți constă în autorizarea / neautorizarea lor de către centrul verbal. Adjuncții nu au nevoie de autorizarea de către un centru regent, complementele sunt însă reclamate de *matricea sintactică* a centrului verbal, ele sunt constituenții *selectați* de el în conformitate cu *schema de valențe* care îi este proprie. Schema de valențe care cuprinde şi informații legate de tipul complementului selectat se numeşte *schemă matricială.*

În schema matricială a verbelor nu intră decât determinanții de tip *complement*. O metaforă din domeniul „astral" ar putea ajuta la înțelegerea mai clară a dependenței complementelor de centrul verbal, a felului în care are loc autorizarea complementelor. Ele sunt un soi de „sateliți", „atraşi" de „forța gravitațională" a centrului, spre deosebire de adjuncți, a căror traiectorie seamănă cu traiectoria meteoriților, care se pot asocia cu orice centru. În toate exemplele de sub (4), reluat aici ca (22)[i.-vii.] se pot insera adjuncți, singura restricție combinatorie fiind compatibilitatea semantică cu centrul verbal: *Ninge tare, Ploua aseară, L-a fulgerat pe câmp, Ion pare furios când se încruntă, L-a numit director acum o lună, Ion m-a învățat gramatică în ciuda dorinței mele.*

Din perspectivă taxonomică, diferitele tipuri de complemente se caracterizează prin trăsături definitorii de natură sintactică, spre deosebire de adjuncți, care se clasifică după criterii semantice (circumstanțiale de loc, de timp, de mod, de cauză, scop, consecutive etc.). Tiparul verbal este cel care autorizează prezența unui tip de complement, astfel încât grila de constituenți sau matricea sintactică se completează şi cu informația referitoare la natura complementului. Subcategorizarea în funcție de prezența în grilă a complementului direct, de pildă, delimitează verbele tranzitive de cele intranzitive (care nu acceptă complement direct). Complementele directe sunt subliniate în exemplele următoare cu o linie dublă.

BDD-B454-03 © 2009 Editura Universității Transilvania din Brașov
Provided by Diacronia.ro for IP 3.22.79.125 (2024-07-27 01:18:17 UTC)

(22)

i.	*Ninge. Plouă. Tună. Se întunecă.*	zerovalent	intranzitiv
ii.	*Mă plouă. L-a fulgerat.*	monovalent	tranzitiv
iii.	*Ion aleargă. Vine ploaia.*	monovalent	intranzitiv
iv.	*Ion aruncă o piatră. / Ion ştie să cânte.*	bivalent	tranzitiv
v.	*Ion devine inginer. / Ion pare furios.*	bivalent	intranzitiv
vi.	*Pe el îl cheamă Vasile. / L-au numit director.*	bivalent	tranzitiv
vii.	*Ion mi-a trimis o scrisoare.*	trivalent	tranzitiv

Este important de semnalat faptul că în exemplul 22[iv], complementul direct al verbului *a şti* nu este un nominal, ci are realizare propozițională. Constituenții propoziționali au acelaşi statut sintactic cu al constituenților lexicali, aşa cum am văzut şi în secțiunea anterioară, ei incluzându-se în organizarea sintactică a unui enunț atât în poziții de complement, cât şi în poziții de adjunct.

În această primă parte a lucrării de față ne-am propus să înlesnim cititorului înțelegerea sintaxei complementelor în română[47], aşadar ne interesează în primul rând care sunt trăsăturile lor definitorii în raport cu categoria adjuncților (a circumstanțialelor), cu care am văzut că se află în contrast.

Rezumând cele prezentate mai sus, *complementele* se caracterizează prin următoarele trăsături prototipice:

► ***unicitate -*** în organizarea de bază a unui grup, un tip de complement nu se poate actualiza decât o singură dată; aparentele excepții se datorează reduplicării poziției respective prin coordonare sau prin apoziționare: *Ioana pare* ***obosită*** *sau* ***supărată****, Mi-am cumpărat* ***o carte****, mai precis* ***un album****.*

► ***obligativitate -*** este una dintre cele mai importante proprietăți ale complementelor în raport cu adjuncții; complementele sunt de cele mai multe ori obligatorii pentru constituirea grupului sintagmatic de care depind, în vreme ce adjuncții sunt în aproape toate cazurile facultativi.

BDD-B454-03 © 2009 Editura Universității Transilvania din Brașov
Provided by Diacronia.ro for IP 3.22.79.125 (2024-07-27 01:18:17 UTC)

Să se compare:

(23) a. *Conflictul tinde* ***să ia amploare.*** (complement obligatoriu)
a′.**Conflictul tinde.*
b. *Am mâncat* ***prăjitura.*** (complement suprimabil)
b′. *Am mâncat.*
c. *A plecat* ***pentru că mai avea ceva de făcut.*** (adjunct)
c′. *A plecat.*

Caracterul facultativ al complementului din (23)b. priveşte lexicalizarea vs nelexicalizarea lui. Aşa cum arătam *supra,* 2.1., tabelul (5), trebuie să se facă o distincție clară între *schema de valențe* a unui centru şi *schema lui de lexicalizare*. Nerealizarea unui constituent nu înseamnă automat şi absența lui din schema sintactică. În (23)b′, obiectul absent se poate recupera pe baza cunoştințelor despre lume ale colocutorului, care îl va reconstitui drept „ceva comestibil", nerelevant pentru comunicarea respectivă. Aşadar, în receptarea enunțului, locul ocupat de constituentul respectiv nu se pierde.

Caracterul facultativ al constituentului propozițional din (23)c. priveşte atât realizarea lui lexicală, cât şi realizarea sintactică. Nelexicalizarea unui adjunct înseamnă în acelaşi timp şi absența lui din organizarea sintactică a enunțului. Absența unui adjunct înseamnă un minus de informație semantică, care nu afectează însă gramaticalitatea enunțului şi care nu trebuie recuperată de colocutor.

Complementele ocupă aşadar o poziție importantă în grila de valențe a centrului sintagmatic (care nu este întotdeauna verbul). Ele se clasifică, pe de o parte, după *poziția sintactică* pe care o ocupă în grup (v. *infra* 3.), după natura lexicală a centrului de grup, dar şi în funcție de natura organizării sintactice în care se cuprind.

Se disting, din această perspectivă, complemente care aparțin unor structuri primare, *de bază* – numite *complemente matriciale* şi complemente care aparțin unor structuri *reorganizate* – numite *complemente nematriciale*.

Complementele matriciale sunt incluse în grila de subcategorizare a centrului sintagmatic, fiind autorizate şi în acelaşi timp reclamate de matricea lui sintactică. Din punct de vedere semantic, aceste complemente au statut de argumente ale predicatului semantico-sintactic ce le domină şi primesc de la acesta un rol tematic. Cu alte cuvinte, complementele matriciale sunt *selectate sintactic şi semantic* de un centru, în conformitate cu schema lui sintactică şi semantică.

BDD-B454-03 © 2009 Editura Universității Transilvania din Brașov
Provided by Diacronia.ro for IP 3.22.79.125 (2024-07-27 01:18:17 UTC)

2.5.1. Procese sintactice de reorganizare

Din punctul de vedere al organizării, enunțurile sunt *canonice* (adică structuri de bază, construite în conformitate cu „instrucțiunile" matriciale ale centrului) şi *non-canonice* (descriptibile ca rezultat al unor *procese sintactice de reorganizare*)[48]. În urma unora dintre aceste procese (prezentate sub (24) - (26)), anumiți constituenți se vor include în schema de organizare a unui centru sintagmatic, dobândind în noua structură statut de complemente. Pentru că nu aparțin schemei de bază a respectivului centru, vor fi complemente *nematriciale*.

(24) a. *Ion* ***a aruncat*** *zarurile.* (enunț canonic *activ*)
b. *Zarurile* ***au fost aruncate de*** *Ion.* (reorganizare *pasivă*)
c. ***S-au aruncat*** *zarurile.* (reorganizare *impersonală*$_1$)
d. *Ion* ***aleargă****.* (enunț canonic *activ*)
d'. ***Se*** *cam* ***aleargă*** (reorganizare *impersonală*$_2$)

Enunțurile de sub (24) ilustrează opozițiile de diateză *activ-pasiv-impersonal*. Cele trei structuri sunt structuri corelative, care descriu acelaşi eveniment, deci au aceeaşi organizare semantică, dar care sunt organizate diferit sub aspect sintactic:

(24')

$$\text{a).}\begin{pmatrix} Agent & Temă \\ GN_1 & GN_2 \\ Subiect & Cd \end{pmatrix};\quad \text{b).}\begin{pmatrix} Temă & Agent \\ GN & GPrep \\ Subiect & Cag \end{pmatrix};\ \text{c)}\begin{pmatrix} Temă & Agent \\ GN & \varnothing \\ Subiect & (Cag) \end{pmatrix};$$

$$\text{d).}\begin{pmatrix} Agent \\ GN \\ Subiect \end{pmatrix};\ \text{d'.}\begin{pmatrix} Agent \\ \varnothing \\ \varnothing \end{pmatrix}$$

În structura pasivă de sub (24)b., prin focalizarea interesului comunicativ asupra Temei, constituentul care primeşte acest rol se deplasează în poziție frontală, în poziția subiectului din structura activă, unde primeşte şi cazul corespunzător acelei poziții sintactice – nominativ. Constituentul căruia i s-a atribuit în grila tematică rolul de Agent este forțat să ajungă într-o poziție marginală, la dreapta centrului verbal, însă în acea poziție nu mai poate primi cazul acuzativ (cazul obiectului direct), pentru că verbul a suferit o „intranzitivizare", deci nu mai este apt să atribuie acest

BDD-B454-03 © 2009 Editura Universității Transilvania din Brașov
Provided by Diacronia.ro for IP 3.22.79.125 (2024-07-27 01:18:17 UTC)

caz. În consecință, legitimarea (marcarea cazuală) în structură a acestui GN se va face numai prin intermediul unei prepoziții – prepoziția *de*. Poziția de complement de agent în care se plasează acest GN este, aşadar, o poziție nematricială pentru centrul verbal, ea nu se găsea în schema inițială a verbului, ci este creată în urma reorganizării pasive a enunțului. Din bivalent, verbul pasiv devine monovalent (prin pierderea posibilității de combinare cu un nominal în acuzativ); prin ataşarea complementului de agent, redevine bivalent, însă a doua valență nu face parte din schema inițială, ci este rezultatul unei reconfigurări. De vreme ce valența de combinare cu complementul de agent nu este înscrisă în grila de bază a verbului, ne putem întreba de ce acest constituent nu ar avea statut de adjunct. Răspunsul stă în corespondența dintre grila tematică şi cea sintactică: acest constituent a fost legitimat tematic şi rămâne legitimat sub acest aspect, ceea ce îi conferă „dreptul" de a funcționa şi în structura reorganizată. Singura problemă cu care se confruntă este problema legată de autorizarea sub aspect formal, deci de marcarea cazuală (problemă rezolvată prin inserția prepoziției). Aşadar, din punct de vedere semantic, ambele argumente ale structurii îşi conservă statutul, schimbarea de statut intervine numai în plan sintactic.

Într-o manieră similară se petrec lucrurile în varianta (24)c., unde, prin impersonalizarea construcției (şi inerenta ei pasivizare), poziția sintactică de subiect este ocupată de constituentul cu rol de Temă. Întocmai ca în reorganizarea pasivă, verbul suferă o intranzitivizare (rezultat al asocierii cliticului reflexiv *se*), rolul Agentului fiind şi aici estompat, într-un grad mai mare decât în construcțiile pasive. Constituentului corespunzător Agentului este rareori lexicalizat în construcțiile pasive impersonale. În (24)d', organizarea de bază este una monovalentă, aşadar impersonalizarea va duce la reorganizarea într-o schemă zerovalentă, prin anularea poziției subiect; rolul de Agent (atribuit în structura activă şi conservat în plan semantic) nu se mai poate actualiza.

Sub (25) sunt reprezentate alte structuri obținute prin modificarea structurii sintactice primare.

(25) a. *Trebuie [**ca** Ion **să** plece mâine].*
b. ***Ion**$_i$ trebuie [**~~ca~~** **t**$_i$ **să** plece mâine].* (*ridicare*)
c. ***Cât despre Ion**$_i$**,** (**el**$_i$) trebuie [**~~ca~~** **t**$_i$ **să** plece mâine].* (*dislocare la stânga*)
d. *Trebuie [**~~ca~~** **t**$_i$ **să** plece (şi el$_i$) mâine], **Ion**$_i$.* (*dislocare la dreapta*)

BDD-B454-03 © 2009 Editura Universității Transilvania din Brașov
Provided by Diacronia.ro for IP 3.22.79.125 (2024-07-27 01:18:17 UTC)

Ridicarea[49] (sau avansarea unui constituent) este un mecanism sintactic de reorganizare similar (sub aspectul tipului de deplasare implicat) cu cel din pasivizare, unde constituent avansează spre stânga. Deosebirea dintre cele două structuri constă în distanța pe care o parcurge acest constituent. În pasivizare, deplasarea nu depăşeşte granițele grupului verbal, în procesul de ridicare, constituentul deplasat „iese" din grupul inițial (GC – constituentul propozițional conjuncțional) şi traversează GV dominant. În locul de unde a fost extras rămâne o „urmă", aşa cum se întâmplă în relativizare (v. *supra*, 2.4.3.). Ridicări de tipul celei de sub (25)b. nu afectează matricea sintactică inițială, constituentul deplasat fiind în continuare marcat tematic şi cazual (deci şi autorizat sintactic) de verbul din structura originară.

În (25)c., acelaşi constituent avansează spre stânga, dar legătura lui cu centrul se rupe (v. marca prozodică a izolării), de aceea nici marcarea lui cazuală din partea verbului nu mai este posibilă. În consecință, nominalele izolate astfel trebuie autorizate prin înglobarea într-un grup prepozițional care să le atribuie caz ([$_{GPrep}$ *cât despre* [GN]]; [$_{GPrep}$ *în ceea ce(-l) priveşte (pe)*[GN]];). Sintactic, ocupă o poziție periferică, de circumstanțial de relație. Locul subiectului în structura originară poate fi ocupat de un pronume anaforic (o reconstrucție în poziție „avansată" a elementului dislocat (*el*$_i$)) sau poate fi suplinit de o anaforă vidă (subiect vid, nelexicalizat – tehnic, o „urmă"). Dislocarea unui constituent se poate face şi în sens opus, către periferia dreaptă a structurii, ca în (25)d., unde dublarea constituentului deplasat se va face prin recuperare cataforică de informație sau prin anaforă vidă, ca în (25)c.

Poziția *subiect* este poziția privilegiată din care se produc astfel de deplasări, însă ea nu este unica posibilă. „Poziția de extracție" a constituentului ridicat poate fi de asemenea poziția de complement direct (26)a., complement indirect (26)b., complement prepozițional (26)c., nume predicativ (26)d. sau complement de agent (26)e. Exemplele de sub (26) sunt mai complicate decât cele de sub (25) pentru că deplasarea se face peste mai multe noduri[50]:

(26) a. ***Cartea asta***$_i$ *e obligatoriu s-****o***$_i$ *termin* ***t***$_i$ *săptămâna viitoare.*
b. ***Copiilor***$_i$ *trebuie să* ***le***$_i$ *aminteşti* ***t***$_i$ *mereu de lecții.*
c. ***Pe noi***$_i$ *probabil că nu e cazul să vă bazați* ***t***$_i$ *mâine.*
d. ***Al meu*** *poate că era* ***t***$_i$ *telefonul.*
e. ***De judecător*** *trebuie să fie semnat* ***t***$_i$ *actul.*

BDD-B454-03 © 2009 Editura Universității Transilvania din Brașov
Provided by Diacronia.ro for IP 3.22.79.125 (2024-07-27 01:18:17 UTC)

Exemplele de mai sus privesc numai ridicarea dintr-o poziție argumentală (subiect, obiect etc.), dar sunt posibile şi ridicări din poziții nonargumentale (poziții de adjunct), de exemplu: ***Din cauza voastră*** *a fost necesar să ne întrerupem concediul* (circumstanțial cauzal deplasat peste un nod verbal). În aceste situații, având de-a face cu constituenți facultativi ai enunțului, este mai dificil să se vorbească despre urma din structura originară, pe de o parte pentru că nu există suficiente dovezi în privința topicii circumstanțialelor şi pe de altă parte pentru că asocierea cu circumstanțialele este posibilă şi în cazul verbelor zerovalente, aşadar, prezența constituentului deplasat în vecinătatea unui verb impersonal sau a unui adverb predicativ nu pune probleme de interpretare insurmontabile.

În exemplele de sub (26)a şi (26)b, în lanțul format de constituentul deplasat şi urmă intervine şi un clitic pronominal, coindexat cu cele două. Dublarea prin clitic a obiectului direct şi a celui indirect (obligatorie în anumite condiții semantico-sintactice) poate fi considerată un fenomen de lexicalizare a urmei. Amplificarea lanțului anaforic prin inserția cliticului permite (în cazul românei şi al limbilor care cunosc dublarea prin clitic) recuperarea semantică şi sintactică a poziției originare a constituentului deplasat şi face posibile *imbricări*[51] mai complicate, v. (27):

(27) ***Acestora***$_i$ *poate* *că* *e bine* *să* ***le***$_i$ *spui* ***t***$_i$ *de două ori ce au de făcut.*

În ceea ce priveşte plasarea constituentului deplasat în organizarea regentei, există două situații: *(a)* constituentul deplasat nu se implică în sintaxa regentei, el rămâne în poziția sintactică inițială, ca în exemplele de sub (25)a.,(25)b. şi (26) şi *(b)* constituentul deplasat este încorporat în structura regentei, care este supusă unui proces de reorganizare. În cazurile de tip *(a)*, interpretarea sintactică a construcțiilor rezultate din deplasare presupune o operație de „reconstituire" a structurii originare. În cazurile de tip *(b)*, modificările suferite de configurația sintactică sunt ireversibile, fie pentru că afectează statutul morfosintactic al verbului din structura „gazdă", ca în exemplele de sub (28), fie pentru că ridicarea se face într-o poziție diferită de poziția de origine, ca în (29):

(28) a. ***Acuzațiile***$_i$ *se dovediseră a fi neîntemeiate* ***t***$_i$.
b. ***Ei***$_i$ *trebuiau să fie ajutați* ***t***$_i$ *să rezolve problema.*
c. ***Ei*** *trebuiau ajutați* ***t***$_i$ *să rezolve problema.*

BDD-B454-03 © 2009 Editura Universității Transilvania din Brașov
Provided by Diacronia.ro for IP 3.22.79.125 (2024-07-27 01:18:17 UTC)

(29) a. *Să-**l**$_i$ vedem [ce mai spune **t**$_i$ acum].* (*ridicarea Sub în poz. de Cd*)
b. *El **te**$_{i(Ac)}$ consideră ~~că~~ **t**$_{i(N)}$ ~~eşti~~ competent.* (*ridicare* şi *ştergere*)
c. *Am văzut casa **lui Ion**. → **I**-am văzut casa **t**$_i$.* (*ridicare* + *amalgamare*)

(30) a. *Ea e mai odihnită acum **decât** era ea anul trecut.*
b. *Ea e mai odihnită acum **decât** ~~era ea~~ **anul trecut**.* (*ştergere*)

2.5.2. Tipuri de complemente

Din punctul de vedere al centrului de grup, complementele se clasifică în: *complemente ale verbului, ale adjectivului, ale adverbului şi ale interjecției.* Consecvența descrierii ne obligă să înregistrăm şi *complemente ale grupului prepozițional,* dar acestea au un statut special: actualizarea lor este întotdeauna necesară, GPrep nu poate funcționa monomembru (ca un centru „nud", adică fără determinative, aşa cum se poate întâmpla în cazul celorlalte grupuri). Complementul GPrep nu ocupă o poziție sintactică distinctă de cea ocupată de întregul grup. De aceea, complementele din GPrep vor fi complemente prepoziționale sau adjuncți incluşi în alte grupuri sintagmatice.

Dintre toate categoriile lexicale, verbele au cea mai diversificată gamă de complemente. Pentru fiecare ipostază lexico-gramaticală, se actualizează o grilă de subcategorizare care poate include complinirile: (a) *subiect*, (b) *complement direct*, (c) *complement secundar*, (d) *complement indirect*, (e) *complement prepozițional*, (f) *nume predicativ*, (g) *complement predicativ al obiectului.* Acestor compliniri matriciale li se pot adăuga compliniri nematriciale, asociate cu centrul verbal în urma unor procese de reorganizare sintactică (v.2.5.1.): (a') *predicativ suplimentar*, (b') *complement posesiv* sau (c') *complement de agent*. Unele verbe pot fi subcategorizate pentru un adjunct: *circumstanțial de timp, de loc, de mod,* sau *cantitativ* v. (a''-d'').

(31) a. *<u>Vine</u> **frigul**. / **Mieii** <u>zburdă</u>. / Pentru <u>a trece</u> **el** clasa, părinții fac mari eforturi. / <u>Sosind</u> **mama** prima, a citit scrisoarea înaintea lui. / **Ø** <u>scriu</u>.*
b. *Ø <u>Aducem</u> **dovezile**. / S-a plictisit <u>de citit</u> **ziare**. / **Mă** <u>mănâncă</u> în palmă.*
c. *El m-<u>a rugat</u> **să-i scriu**. / Ø ne-<u>a anunțat</u> **vestea**.*
d. *<u>Scriindu</u>-**i** o scrisoare vei lămuri lucrurile. / **Îmi** <u>convine</u> situația. / **Ne** <u>este colegă</u>.*
e. *Ø <u>Contăm</u> **pe voi**. / Ion <u>se îndoiește</u> **de asta**. / Ø Vă <u>mulțumim</u> **pentru invitație**.*

BDD-B454-03 © 2009 Editura Universității Transilvania din Brașov
Provided by Diacronia.ro for IP 3.22.79.125 (2024-07-27 01:18:17 UTC)

f. *Păsările sunt* ***albe****. / Ø Părem* ***neserioşi****. / Pare* ***necesar*** *[să...] / Ø Rămâne [****cum am stabilit****]. / Dacă n-a venit înseamnă [****că a fost reținut****].*
g. *Pe băiat părinții l-au botezat* ***John****. / Ø Au numit-o [****ce au vrut ei****].*
a′. *Ø Îl credem* ***util****. / Ea vă știa* ***contabil*** *la firma asta. / Le văd [****cum vin spre voi****].*
b′. *Lui* ***i****-a murit pisica. /* ***Ți****-am găsit Ø cheile. / Au de gând să-****și*** *vândă casa.*
c′. *Cărțile au fost aduse* ***de reprezentantul*** *editurii. / Hârtiile vor fi verificate [****de cine cunoaşte toate amănuntele****].*
a′′. *Situația durează* ***de câtva timp****.*
b′′. *A locuit dintotdeauna* ***aici****.*
c′′. *Nu cred că ați procedat* ***corect*** *față de ei.*
d′′. *Părerea lui atârnă* ***greu*** *în luarea deciziei.*

Centrul adjectival (realizat ca adjectiv propriu-zis sau ca participiu) poate domina un *complement indirect* (a), un *complement prepozițional* (b) sau un *nume predicativ* (c). Numai adjectivul *dator* poate selecta un nume în acuzativ (flexionar), care ocupă poziția de *complement direct* (d). În GAdj pot fi incluse şi complemente nematriciale – *complementul comparativ* (a′) şi *complementul de agent* (determinativ al unui participiu pasiv):

(32) a. ***Îi*** *eşti datoare o explicație. / Nu cumpără decât lucruri utile* ***copiilor****.*
b. *Conştientă* ***de riscuri****, Ø a hotărât să nu plece. / Ø E cam supărată* ***pe cine n-a fost ieri la curs****.*
c. *Odată ajunsă* ***studentă****, Ø va fi mai conştiincioasă decât acum.*
d. *Le-am spus că îți sunt datori* ***o explicație****.*
a′. *Ea părea mai hotărâtă* ***decât voi****.*
b′. *Colegii atraşi* ***de voi*** *în această poveste vor suporta aceleaşi consecințe.*

Complementele din grupul adverbial sunt mai puțin numeroase decât complementele adjectivului: două complemente matriciale, incluse în grila de valențe a centrului adverbial - *complement indirect* (a), *complement prepozițional* (b) şi un complement nematricial, asociat grupului prin reducerea unei structuri: *complementul comparativ* (a′):

(33) a. *Similar* ***celorlalți*** *au lucrat şi ei.*
b. *Lucrurile s-au întâmplat aşa independent* ***de voința ta****.*
a′. *Nu s-a descurcat la fel de bine* ***ca tine****.*

BDD-B454-03 © 2009 Editura Universității Transilvania din Brașov
Provided by Diacronia.ro for IP 3.22.79.125 (2024-07-27 01:18:17 UTC)

În virtutea calității predicative din unele ipostaze ale ei, interjecția poate avea compliniri apropiate de cele ale verbului: domină complemente *directe* (a), *indirecte* (b) şi *prepoziționale* (c), dar şi *subiect* (d):

(34) a. *Iată* ***[ce am găsit]***. *Poftim* ***cheile****!*

b. *Bravo* ***lor*** *pentru atitudinea demnă!*

c. *Halal* ***de cinstea lor****! / Era vai* ***de capul lui****!*

d. *Şi* ***ea*** *pleosc! o palmă. Zău* ***că n-am timp de tine****!*

Încheiem prima parte a acestei lucrări cu o secțiune recapitulativă, utilă, credem, pentru fixarea conceptelor prezentate aici. Exercițiile şi temele propuse în continuare se concentrează asupra a două chestiuni majore ale structurii semantico-sintactice: schema de valențe şi schema de roluri, urmând ca aplicațiile din partea a doua a volumului să conducă la explorarea sintaxei complementelor.

BDD-B454-03 © 2009 Editura Universității Transilvania din Brașov
Provided by Diacronia.ro for IP 3.22.79.125 (2024-07-27 01:18:17 UTC)

2.6. Rezumat

- Enunțurile sunt organizate *sintactic şi semantic* în jurul unui centru verbal;

ORGANIZAREA SINTACTICĂ

- *Grila de subcategorizare* a verbului determină *compoziția sintactică* a enunțului (numărul de valențe şi realizarea lor):
  - în funcție de regim (*tranzitiv, intranzitiv*), verbele au 1, 2 sau 3 valențe (sunt *monovalente, bivalente, trivalentei)*, care pot fi ocupate de un constituent lexical sau propozițional; există şi verbe fără nicio valență (*zerovalente*);
  - valențele unui verb corespund *pozițiilor sintactice* disponibile pentru schema sintactică a respectivului grup verbal (*subiect* şi *complement direct*, *subiect, complement direct* şi *complement indirect*, *subiect* şi *complement prepozițional* etc.);
  - natura constituentului selectat (GN, GAdj, GAdv, GPrep sau GV cu centru o formă verbală nepersonală) şi mărcile lui formale (inclusiv tipul de conector al constituentului propozițional - conjuncția *să*, *că* sau *dacă* ori tipul de relativ: *care, cine, ce* etc.) depind tot de verbul centru;
- Într-un enunț, constituenții se organizează şi în jurul altor centre – adjectivale, adverbiale, nominale - pe baza valențelor actualizate de respectivele centre; grupul astfel format se include în structura GV dominant.
- Marcarea sintactică se face *local*, în structura canonică, dar enunțurile pot fi afectate de procese sintactice de reorganizare, de cele mai multe ori prin „deplasarea" unor constituenți din poziția de bază într-o nouă poziție.

BDD-B454-03 © 2009 Editura Universității Transilvania din Brașov
Provided by Diacronia.ro for IP 3.22.79.125 (2024-07-27 01:18:17 UTC)

ORGANIZAREA SEMANTICĂ

- *Grila tematică* a verbului determină *compoziția semantică* a enunțului;
  - semantic, verbul este un *predicat* care atribuie proprietăți unor *argumente* sau stabileşte relații între acele *argumente*;
  - în funcție de sens, verbele atribuie 1, 2 sau 3 roluri tematice, care trebuie asociate cu *argumente*;
  - asocierea dintre argumente şi roluri presupune o corespondență de unu la unu, adică un argument primeşte un singur rol şi un rol este atribuit unui singur argument;
- Nu numai verbele atribuie roluri tematice, acestea pot fi atribuite şi de adjective, prepoziții şi nume, în cadrul grupurilor pe care le generează (GAdj, GPrep, GN).
- *Argumentele* unui verb sunt *complementele* lui.
- Atribuirea rolului se face *local*, dar unele argumente se pot deplasa de lângă centrul care le-a atribuit rolul.
- Reorganizarea sintactică nu afectează organizarea semantică; prin deplasare, argumentele îşi păstrează rolul tematic atribuit în structura de bază.

ORGANIZAREA SINTACTICO-SEMANTICĂ

- Enunțurile sunt organizate în jurul unui centru verbal care selectează semantic argumente cărora le atribuie un unic rol tematic şi selectează sintactic complemente cărora le conferă o poziție sintactică unică, marcându-le pentru acea poziție;

$$\begin{pmatrix} Rol_1 & \mathrm{K} & Rol_n \\ GX & & GY \\ f_1 & \mathrm{L} & f_n \end{pmatrix}$$

Fig.10. Generalizarea unei matrice semantico-sintactice

- Pe lângă argumente, enunțurile conțin şi adjuncți, a căror asociere cu grupul este, de obicei, facultativă.

BDD-B454-03 © 2009 Editura Universității Transilvania din Brașov
Provided by Diacronia.ro for IP 3.22.79.125 (2024-07-27 01:18:17 UTC)

2.7. Exerciții şi teme de discuție

1. Găsiți câte trei exemple pentru categoriile lexicale subliniate, în care să se actualizeze următoarele grile de subcategorizare:
Model: N_D + **V** + N_N *îmi **prieşte** vacanța; (nu)-i **ajunge** timpul; îți **trebuie** o vacanță*

a) N_N + **V** + N_{Ac}
b) N_{Ac} + **V** + N_N
c) N_D + **V** + *că...*
d) N_D + **V** + *să...*
e) N_N + **V** + *dacă...*
f) **V** + *să...*
g) **Adv** + *că...*
h) **Adj** + N_D
i) N_N + **V** + Prep (N_{Ac})
j) **Adv** + N_D
k) **Adv** + *Rel...*
l) **Prep** + Adj
m) **Prep** + Adv
n) **Adj** + *că...*

2. Identificați grilele de subcategorizare ale verbelor din enunțurile de mai jos:

Model: *Nici nu **vă închipuiți** cât de inventivi **devin** oamenii când **trebuie să ascundă** un defect de ochii lumii.* (Libertatea, 28 feb.2006)

Notă: Observăm că unele verbe din text, privite ca intrări de dicționar, pot oferi mai multe realizări ale unui constituent. De aceea, acolo unde este cazul, după grila de subcategorizare generală, vom indica actualizarea ei în contextul dat.

- *a-şi închipui*: verb bivalent [N_N + V + N_{Ac} / $Conj_{că}$ (P)]
  - actualizare în context: Ø + V + *Rel* (P): *Ø nu vă închipuiți cât ...*
- *a deveni*: verb bivalent [N_N + V + Adj / N_N]
  - actualizare în context: Adj + V + N_N: *inventivi devin oamenii*
- *a trebui*: verb monovalent [V + $Conj_{să}$ (P)]: *trebuie să ...*
- *a ascunde*: verb bivalent [N_N + V + N_{Ac}]
  - actualizare în context: Ø + V + N_{Ac}: *Ø să ascundă un defect*

BDD-B454-03 © 2009 Editura Universității Transilvania din Brașov
Provided by Diacronia.ro for IP 3.22.79.125 (2024-07-27 01:18:17 UTC)

a) *Contemporanii relatează că Nerval rătăcea zile şi nopți pe străzile murdare şi neluminate ale acestor cartiere dubioase, având în permanență la el un carnet în care făcea, chiar şi în mers, notații.* (Călinescu, *Interstiții*, 121)

b) *Nu e limpede la ce fel de „existență" ne referim. Vă dați seama că nu vom intra, acum, în toate detaliile speculative ale acestor enorme probleme.* (Pleşu, *Despre îngeri*, 51)

c) *Pentru creator arta sa are o valoare aproape terapeutică, ea seamănă păpuşilor de ceară străpunse cu un ac înroşit în practicile vrăjitoreşti.* (Blandiana, *Calitatea*, 7)

d) *Pe de altă parte, pentru cît de raționali pretindem că sîntem, recurgem nepermis de des, şi cu o stranie nonşalanță, la explicații de tip magic.* (Pleşu, *Despre îngeri*, 94)

e) *[...] esențial este că am depăşit clipele în care contemplând un arbore nu eram în stare să ştim dacă este viu sau mort, clipele în care mângâind cu paşii un pământ nu puteam ghici dacă va mai înverzi vreodată.* (Blandiana, *Calitatea*, 25)

f) *Cu mine şi cu frate-miu nu se purta rău, de regulă ne dădea senzația că habar n-avea că existăm. Eram copii, prin urmare foarte mulțumiți că ne lăsa-n pace. În schimb mama ne ținea din scurt, stătea cu ochii pe noi şi ne bătea zilnic la cap să ne facem lecțiile, adică să ținem neapărat minte cît sîntem de bogați şi de fericiți. Ne obliga să învățăm, ba chiar să şi cîntăm textul ăsta.* (Petrescu, *Farsa*)

g) *Guvernul (...) amenință cu pedepse foarte grave pe cei cărora le trece prin minte să ponegrească, să analizeze, să aducă vorba despre calitatea ceasornicelor.* (Simionescu, *Bibliografia*, 34)

3. Rescrieți grupurile nominale din textele de mai jos, subliniind centrul de grup:

Model: *Micuții resimt major această ruptură, iar consecințele pe termen lung pot fi grave*. (Libertatea, 20 feb.2006)
GN_1 – ***micuții***; GN_2 – *această* ***ruptură***; GN_3 – ***consecințele*** *pe termen lung*

a) (Vocea şefului) - *Vizite?* (Paparazzo 1) - *Doi sau trei băieți cu telegrame, alți gorobeți care au adus flori şi ceva cadouri şi o armată de agitați cu o tonă de bunătăți.* (Vişniec, *Paparazzi*, 2002)

b) *Îmi pare rău că am fost într-o polemică cu antrenorul cu care am lucrat patru ani la Steaua.* (Rlib., 09 feb.2006)

BDD-B454-03 © 2009 Editura Universității Transilvania din Brașov
Provided by Diacronia.ro for IP 3.22.79.125 (2024-07-27 01:18:17 UTC)

c) *Hârtiile scrise şi semnate de salariații TVC în fața lui Bărbulescu au fost trimise conducerii SARTV*. (Rlib., 21 feb.2006)

d) *Marea şi neîntrecut de sensibila Bursă din Londra este locul istoric în care interesele ilustrului producător de ceasornice din Republica Dominicană se întâlnesc şi se armonizează cu cele ale Italiei.* (Simionescu, *Bibliografia*, 34)

4. Identificați structura grupurilor verbale din enunțurile de mai jos:

Model: *Mă miră că ea a aflat despre întâmplare.*
GV_1 [$_{GV}$ [$_{GN}$ *mă*] ***miră*** [$_{GC}$ ***că*** *ea a aflat despre întâmplare*]]

Obs.: GC este simbolul constituentului propozițional care are un conector conjuncțional (o conjuncție subordonatoare).

GV_2 [$_{GV}$ [$_{GN}$ *ea*] ***a aflat*** [$_{GPrep}$ *despre* [$_{GN}$ *întâmplare*]]]

a) *Suntem foarte dispuşi să demonizăm televiziunile şi cotidienele pentru dezinteresul lor cu privire la popularizarea faptelor de cultură şi a produselor culturale*. (Obs. cult., nr. (50) 307, 2006)

b) *Fenomenologii au aerul de a fi găsit un criteriu „cinstit" de evaluare a „realului" propriu-zis, singurul acceptat de „subiectul universal" ca obiect de cunoaştere: fenomenul, ceea ce este dat, ceea ce „apare" şi se livrează pe sine în tocmai faptul de a apărea.* (Pleşu, *Despre îngeri,* 46)

c) *Şi am impresia că nicăieri nu se vede mai bine ca în jurnalul intim cum scrisul este menit, în chip fatal, reduplicării.* (Călinescu, *Interstiții*, 13)

5. Extrageți toate verbele din textele de mai jos şi arătați care este schema lor de valențe pentru sensul actualizat în context, menționând (unde este cazul) dacă unele complemente sunt suprimabile:

a) *Mă scutur de povara trecutului şi pun mâna pe clanță. Codiță mă scrutează cu ochiul său bun. Deschid uşa încercând să par cât mai relaxat. Ba, chiar încep să fluier. Indiferența lui mă omoară. Încă un pas şi sunt aproape lângă, la zece metri distanță.* (Cotidianul, 1 feb.2006)

b) *Ce-ți pasă! spune Orjen, îşi aranjează pantofii pe masă spre stînga, îi împinge cu cotul. Evemon Notarades îi aduce mîncare: brînză de capră şi pîine şi ceapă şi vin într-un clondir pîntecos şi rece, de pe clondir se preling broboane ca roua. Orjen mănîncă şi apoi bea sorbind pe-ndelete din burduhănosul clondir, îşi şterge fruntea cu mîna făcută căuş şi adoarme, îl visează pe Fric, figura lui cu*

BDD-B454-03 © 2009 Editura Universității Transilvania din Brașov
Provided by Diacronia.ro for IP 3.22.79.125 (2024-07-27 01:18:17 UTC)

gura căscată şi limba ieşindu-i de-o palmă-n afară. Evemon Notarades o mîngîie pe părul ei roşu şi verde, sughite privind-o. (Agopian, *Fric*, 10)

c) *Fireşte că putem gîndi lucruri care nu au corespondent „real" şi că, pe de altă parte, există realități care nu pot fi gîndite pînă la capăt. Dar obiceiul nostru de a aşeza mereu față-n față gîndirea şi existența, de a le situa dihotomic, nu face decît să pietrifice un mal-entendu.* (Pleşu, *Despre îngeri*, 79)

6. Identificați rolurile tematice atribuite argumentelor din enunțurile de mai jos, indicând şi compoziția matricei sintactice actualizate de centrul verbal:

Model: ***Dan a primit o invitație.***

$$\begin{pmatrix} Beneficiar & Temă \\ GN_1 & GN_2 \\ Subiect & Cd \end{pmatrix}$$

(i) tranzacții:

a. *Ion l-a împrumutat pe Vasile cu 1000 de lei.*
b. *Vasile a împrumutat 1000 de lei de la Ion.*
c. *Ion s-a împrumutat la Vasile cu 1000 de lei.*
d. *Cartea (m)-a costat 50 de lei.*
e. *Am dat 50 de lei pe carte.*
f. *Am plătit 50 de lei pentru carte.*
g. *M-a taxat cu 50 de lei pentru carte.*
h. *I-am dat 50 de lei pe carte.*
i. *L-am plătit cu 50 de lei.*
j. *Mi-a cerut 50 de lei pe carte.*
k. *Mi-a vândut cartea cu 50 de lei.*

(ii) servicii:

a. *Croitorul îmi face un palton.*
b. *Îmi fac un palton la croitor.*
c. *Îmi fac un palton.*
d. *Îmi fac singură hainele.*
e. *Mă tund la o stilistă talentată.*
f. *Ana se coafează foarte frumos.*
g. *Mă operez de apendicită.*
h. *Fă-ți o ecografie!*

BDD-B454-03 © 2009 Editura Universității Transilvania din Brașov
Provided by Diacronia.ro for IP 3.22.79.125 (2024-07-27 01:18:17 UTC)

7. În unele GV, centrul este un verb „slab" semantic, astfel contribuția lui la sensul predicației este minoră în comparație cu aceea a complementului. Celelalte complemente din grup primesc rolul tematic compozițional, de la verb + complementul „plin" semantic: ***nu mi-a dat încă un răspuns – Agent - Destinatar – (V+)Temă.*** **De multe ori, aceste grupări au un echivalent monolexical (derivat sau înrudit semantic), în care rolul complementului este absorbit:** ***încă nu mi-a răspuns - Agent – Destinatar.***

Cerințe:

(a) Sortați grupările verbale din lista de mai jos după criteriul echivalenței cu un lexem verbal (V_{slab} + complement = V_{plin}) (atenție! lista conține şi „intruşi").

(b) Comentați diferențele semantice / stilistice dintre variantele perifrastice şi cele monolexicale, gândindu-vă la motivele pentru care vorbitorul ar prefera una sau alta dintre variante în situații concrete de comunicare.

(c) Sortați aceleaşi exemple după criteriul interpretării sintactice a grupărilor: locuțiune verbală vs. grupare liberă.

a da

a da (un) bici, a da cu chirie, a da cu împrumut, a da cu piciorul, a da foc, a da gata, a da găuri, a da în arendă, a da în clocot, a da în primire, a da însemnătate, a da la lumină, a da o palmă, a da la o parte, a da la rindea, a da la ziar, a da lecții, a da pe din două, a da pe gât, a da raportul, a da sfaturi, a da socoteală, a da un chiot, a da un sărut, a da un sfat, a da un strigăt, a da viață, a da vina pe, a(-i) da lacrimile, a-şi da viața.

a face

a face un apel, a face o baie, a face un cadou, a face un calcul, a face o confesiune, a face o copie, a face un dans, a face un ocol, a face o demonstrație, a face o donație, a face un duş, a face o inspecție, a face o investiție, a face o ofertă, a face o plată, a face o prezentare, a face o propunere, a face riduri, a face pe din două, a face cu ochiul

a lua

a lua cu chirie, a lua ființă, a lua foc, a lua în arendă, a lua în armată, a lua în calcul, a lua la cunoştință, a lua măsuri, a lua o gură de (ceai), a lua o măsură, a lua obicei, a lua obiceiul, a lua parte, a lua sfârşit, a lua veste

a scoate

a scoate un oftat, a scoate un suspin, a scoate un mârâit

a trage

BDD-B454-03 © 2009 Editura Universității Transilvania din Brașov
Provided by Diacronia.ro for IP 3.22.79.125 (2024-07-27 01:18:17 UTC)

a trage la tipar, a trage la xerox, a trage o cântare, a trage un chiot, a trage un chef, a trage o fugă, a trage un oftat, a trage un perdaf, a trage un plâns (o porție de ~), a trage o porție de râs, a trage un pui de somn, a trage o spaimă, a trage o sperietură, a trage un suspin, a trage un țipăt, a trage de mânecă, a trage de urechi, a trage la răspundere

BDD-B454-03 © 2009 Editura Universității Transilvania din Brașov
Provided by Diacronia.ro for IP 3.22.79.125 (2024-07-27 01:18:17 UTC)

2.8. Soluțiile exercițiilor

1. (a) *cineva aruncă o piatră / aduce o contribuție / caută o casă*; **(b)** *mă interesează subiectul / mă emoționează poemul / mă mişcă atitudinea (lui)*; **(c)** *îi ajunge că (l-ai obosit cu atâtea întrebări) / îmi pare bine că (te văd) / le-a căşunat că (trebuie să plece)*; **(d)** *îi arde să facă glume / i s-a căşunat să plece / îi vine să plângă*; **(e)** *cineva se interesează dacă (ai reuşit) / ea se întreabă dacă (vii cu noi) / el nu s-a hotărât dacă (îți dă maşina)*; **(f)** *urmează să (intre) / trebuie să (plec) / era să (greşesc)*; **(g)** *probabil că (ai dreptate) / desigur că (ai aflat...) / fireşte că (am înțeles)*; **(h)** *supărată pe (cineva) / dependentă de (ceva) / atentă la (ceva)*; **(i)** *cineva îşi dă seama de consecințe / recurge la tertipuri / se concentrează asupra rezultatelor;* **(j)** *(procedează) aidoma cuiva / asemenea părinților / similar cuiva*; **(k)** *indiferent cine (vine) / similar cui... / aidoma cui*; **(l)** *(au calificat-o) drept imposibilă / ca folositoare*; **(m)** *până atunci / înspre acolo / către acolo*; **(n)** *bucuroasă că (ai venit) /*
supărată că (nu l-ai chemat), conştientă că (a greşit).

2. (a)

- *a relata*: vb. bivalent [N_N + V + N_{Ac} / *Conj*$_{că}$ (P)]; N_N + V + *Conj*$_{că}$ (P): *contemporanii relatează că ...*
- *a rătăci*: vb. monovalent [N_N + V]; *Nerval rătăcea ...*
- *a avea*: vb. bivalent [N_N + V + N_{Ac}]; *Ø având un carnet...*
- *a face:* vb. bivalent [N_N + V + N_{Ac}]; *Ø făcea notații.*

2. (b)

- *a fi*: vb. bivalent [V + Adv]; V + Adv (+ *Rel* (P)) *(nu) e limpede ((...) ce...)*;

Observație: În acest exemplu, constituentul propozițional - propoziția relativă (tip de subordonată introdusă printr-un pronume sau adverb relativ) este selectată de adverbul *limpede*, de aceea nu se include în grila verbului.

- *a se referi*: vb. bivalent [N_N + V + Prep (N_{Ac})]; Prep (N_{Ac}) + V + N_N: *la (ce fel de) existență ne referim Ø*;
- *a-şi da seama*: loc. vb. bivalentă [N_N + V + Prep (N_{Ac}) / Conj$_{că}$ (P)]; N_N + V + Conj$_{că}$ (P): *Ø vă dați seama că...;*

BDD-B454-03 © 2009 Editura Universității Transilvania din Brașov
Provided by Diacronia.ro for IP 3.22.79.125 (2024-07-27 01:18:17 UTC)

► *a intra*: vb. bivalent [N_N + V + Adv / Prep (N_{Ac})]; N_N + V + Prep (N_{Ac}): *Ø nu vom intra în detaliile...*

2. (c)

► *a avea*: vb. bivalent [N_N + V + N_{Ac}]; *arta are valoare...;*
► *a semăna*: vb. bivalent [N_N + V + Prep (N_{Ac}) / N_D]; N_N + V + N_D: *ea seamănă păpuşilor...*

2. (d)

► *a pretinde*: vb. bivalent [N_N + V + N_{Ac} / $Conj_{că}$ (P)]; N_N + V + $Conj_{că}$: *Ø pretindem că...;*
► *a fi*: vb. bivalent [N_N + V + Adj]: Adj + V: *(cât de) raționali suntem Ø;*
► *a recurge*: vb. bivalent [N_N + V + Prep (N_{Ac})]: *Ø recurgem (...) la explicații.*

2. (e)

► *a fi_1*: vb. bivalent [V + Adv]: V + Adv (+ *$Conj_{că}$* (P)): *esențial este că...;*

Obs.: În legătură cu constituentul propozițional conjuncțional, v. observația de sub **2.(b)**.

► *a contempla*: vb. bivalent [N_N + V + N_{Ac}]; *Ø contemplând un arbore;*
► *a fi_2*: vb. bivalent [N_N + V + Adj]; N_N + V + Adj (+ *$Conj_{să}$*): *Ø nu eram în stare (să...);*
► *a şti*: vb. bivalent [N_N + V + N_{Ac} / $Conj_{că/să/dacă}$ (P)]; *Ø să ştim dacă...;*
► *a fi_3*: vb. bivalent [N_N + V + Adj]; *Ø este [viu sau mort];*

Obs.: Constituenții adjectivali *viu* şi *mort* ocupă în structura sintactică de sub 2.(e) aceeaşi poziție. Verbul nu este însă trivalent, ci bivalent, valența de combinare cu adjectivul actualizată de verb este una singură, însă are aici realizare lexicală dublă. Aceeaşi poziție este reduplicată prin coordonare. Coordonarea nu este o relație generatoare de funcție sintactică, în consecință, gruparea formată din cele două adjective nu este un grup sintagmatic (niciunul dintre membrii ei nu are nici statut de centru, nici statut de determinativ).

► *a mângâia:* vb. bivalent [N_N + V + N_{Ac}]; *Ø mângâind ... un pământ;*
► *a putea*: vb. bivalent [N_N + V + N_{Ac} / $Conj_{să}$ (P)]; N_N + V + $V_{Inf:}$ *Ø (nu) puteam ghici;*

Obs.: Infinitivul este un echivalent contextual al realizării propoziționale *$Conj_{să}$ (P).*

► *a ghici*: vb. bivalent [N_N + V + N_{Ac} / $Conj_{dacă}$ (P)]; *Ø ghici dacă...;*
► *a înverzi*: vb. monovalent [N_N + V]: *Ø va (mai) înverzi.*

BDD-B454-03 © 2009 Editura Universității Transilvania din Brașov
Provided by Diacronia.ro for IP 3.22.79.125 (2024-07-27 01:18:17 UTC)

2. (f)

- *a se purta*: vb. trivalent [N_N + V + Adv + Prep (N_{Ac})]: *cu mine şi cu fratemiu Ø nu se purta rău;*
- *a da:* vb. trivalent [N_N + V + N_{Ac} + N_D]: *Ø ne dădea senzația;*
- *a avea habar*: loc. vb. bivalentă [N_N + V + Prep (N_{Ac}) / $Conj_{dacă\ /\ că}$ (P)]: *Ø habar n-avea că...;*
- *a exista*: vb. monovalent [N_N + V]: *Ø existăm;*
- *a fi₁*: vb. bivalent [N_N + V + N_N / Adj]:
  Ø + V + N_N: *eram copii;*
  $Ø_N$ + $Ø_V$ + Adj: *Ø Ø foarte mulțumiți;*

Obs.: În context, adjectivul *mulțumiți* este selectat de un al doilea verb *a fi*, care este însă elidat; schema lui de valențe este N_N + V + Adj.

- *a lăsa în pace*: loc. vb. bivalentă [N_N + V + N_{Ac}]: Ø +N_{Ac} + V: *Ø ne lăsa-n pace;*
- *a ține din scurt*: loc. vb. bivalentă [N_N + V + N_{Ac}]: *mama ne ținea din scurt;*
- *a sta cu ochii*: loc. vb. bivalentă [N_N + V + Prep (N_{Ac})]: *Ø stătea cu ochii pe noi;*
- *a bate la cap*: loc. vb. bivalentă [N_N + V + N_{Ac}]: *Ø ne bătea la cap;*
- *a face*: vb. bivalent [N_N + V + N_{Ac}]: *Ø să facem lecțiile;*
- *a ține minte*: loc. vb. bivalent [N_N + V + N_{Ac} / $Conj_{că/să}$ (P)]: Ø + V + Rel (P)*: Ø să ținem minte cât...;*

Obs.: Propoziția relativă nu este aici un constituent diferit de nominalul în acuzativ, este, aşadar, o realizare propozițională a acestuia, de aceea nu a fost inclusă în schema verbului ca un constituent distinct.

- *a fi₂*: vb. bivalent [N_N + V + N_N / Adj]: Ø + V + Adj: *Ø suntem (cât de) bogați şi (de) fericiți*
- *a obliga*: vb. trivalent [N_N + V + N_{Ac} + Prep(N_{Ac}) / $Conj_{să}$ (P)]: Ø + N_{Ac} + V + $Conj_{să}$ (P): *ne obliga să...*
- *a învăța*: vb. bivalent [N_N + V + N_{Ac}]: Ø + V + Ø: *să învățăm Ø Ø;*
- *a cânta*: vb. bivalent [N_N + V + N_{Ac}]: Ø + V + N_{Ac}: *să cântăm textul,*

2. (g)

- *a amenința*: vb. trivalent [N_N + V + N_{Ac} + Prep(N_{Ac}) / $Conj_{că}$ (P)]: *guvernul amenință cu pedepse pe cei;*

BDD-B454-03 © 2009 Editura Universității Transilvania din Brașov
Provided by Diacronia.ro for IP 3.22.79.125 (2024-07-27 01:18:17 UTC)

- *a trece prin minte*: vb. bivalent [N_D + V + N_N / $Conj_{\text{să/că}}$ (P)]: *le trece prin minte să;*
- *a ponegri*: vb. bivalent [N_N + V + N_{Ac}]: Ø + V + Ø: *Ø să ponegrească Ø;*
- *a analiza*: vb. bivalent [N_N + V + N_{Ac}]: Ø + V + Ø: *Ø să analizeze Ø;*
- *să aducă vorba*: loc. vb. bivalentă [N_N + V + N_{Ac} + Prep(N_{Ac})]: *Ø să aducă vorba despre calitatea.*

3.(a)

GN_1 – ***vizite;***
GN_2 – *[doi] sau [trei]* ***băieți*** *[cu [telegrame]];*
GN_3 – ***flori;***
GN_4 – *[ceva]* ***cadouri;***
GN_5 – *o* ***armată*** *[de [agitați]];*
GN_6 – *[o]* ***tonă*** *[de [bunătăți]].*

Obs.: În G_6, spre deosebire de G_5, am considerat că *o* este un numeral adjectival, aşadar este un constituent al grupului diferit de morfemul de determinare nedefinită din G_5, care are un statut special, fiind Determinant. În numeroase lucrări recente se arată că Det are un rol esențial în sintaxa nominalelor, *el* este centrul căruia i se subordonează GN, astfel că GN este un determinativ al GDet. În această lucrare, neavând în vedere decât sintaxa complementelor, nu vom intra în detalii de acest fel, pentru că nominalele ne interesează doar în măsura în care ele ocupă poziții dependente în alte grupuri – verbal, adjectival, adverbial, interjecțional, deci organizarea internă a grupului nu are mare relevanță aici.

3.(b)

Obs.: În textele de sub 3.(b-d), o serie de grupuri nominale au ca determinative alte grupuri, unele nominale sau prepoziționale, altele propoziționale (subordonatele relative din 3d), care *se încastrează* într-un grup superior; am reprezentat aceste grupuri încastrate cu simbolul aferent grupului principal de care depind, dar le-am numerotat ca *prim*, *secund*, *terț*, în funcție de gradul de încastrare, şi le-am scris cu un „indent" corespunzător acestui statut.

GN_1 – *[într-[o* ***polemică*** *[cu [antrenorul [cu [care am lucrat]]]];*
(GN´$_1$ – ***antrenorul*** *[cu [care am lucrat]]*);
GN_2 – *[patru]* ***ani;***
GN_3 – ***Steaua.***

3.(c):

GN_1 – ***hârtiile*** *[scrise] şi [semnate [de [salariații TVC]] [în fața [lui Bărbulescu]]];*

BDD-B454-03 © 2009 Editura Universității Transilvania din Brașov
Provided by Diacronia.ro for IP 3.22.79.125 (2024-07-27 01:18:17 UTC)

(GN´$_1$ – ***salariații*** *TVC;*
GN´´$_1$ – ***TVC****;*
GN´$_2$ – *lui* ***Bărbulescu****;*);
GN$_2$ – ***conducerii.***

3.(d):
GN$_1$ – *[marea] şi [neîntrecut de] sensibila]]* ***Bursă*** *[din [Londra]];*
(GN´$_1$ – ***Londra***);
GN$_2$ - ***locul*** *[istoric] [în [care interesele ilustrului producător de ceasornice din Republica Dominicană se întâlnesc] şi [Ø$_{(în)\ care}$ se armonizează cu cele ale Italiei]];*
(GN´$_2$ – ***interesele*** *[ilustrului producător de ceasornice din Republica Dominicană];*
GN´´$_2$ – *[ilustrului]* ***producător*** *[de [ceasornice]] [din [Republica Dominicană]];*
GN´´´$_2$ – ***ceasornice*** *[din [Republica Dominicană]].*
GN$_3$ – ***cele*** *[ale Italiei];*
(GN´$_3$ – *ale* ***Italiei****)*

4.(a)
GV$_1$ [$_{GV}$ *Ø* ***Suntem*** [$_{GAdj}$ *foarte dispuşi* [$_{GC}$ *să demonizăm televiziunile şi cotidienele pentru dezinteresul lor cu privire la popularizarea faptelor de cultură şi a produselor culturale*]]].
GV$_2$ [$_{GV}$ *Ø* ***să demonizăm*** [$_{GN}$ *televiziunile*] *şi* [$_{GN}$ *cotidienele*] [$_{GPrep}$ *pentru* [$_{GN}$ *dezinteresul lor* [$_{GPrep}$ *cu privire la* [$_{GN}$ *popularizarea* [$_{GN}$ *faptelor* [$_{GPrep}$ *de* [$_{GN}$ *cultură*]]] *şi* [$_{GN}$ *a produselor culturale*]]]]];

Obs.: Conjuncția *să* se include în GV ca marcă a modului conjunctiv, aşadar, ea are un dublu rol – marcă morfologică modală şi rol funcțional, de conector.

4.(b)
GV$_1$ [$_{GV}$ [$_{GN}$ *Fenomenologii*] ***au*** [$_{GN}$ *aerul*] [$_{GPrep}$ *de* [$_{GV}$ *a fi găsit un criteriu „cinstit" de evaluare a „realului" propriu-zis, singurul acceptat de „subiectul universal" ca obiect de cunoaştere: fenomenul, ceea ce este dat, ceea ce „apare" şi se livrează pe sine în tocmai faptul de a apărea*]]].
GV$_2$ [$_{GV}$ ***a fi găsit*** [$_{GN}$ *un criteriu „cinstit" de evaluare a „realului" propriu-zis*], [$_{GN}$ *singurul Ø$_{criteriu}$ acceptat de „subiectul universal" ca obiect de cunoaştere*]: [$_{GN}$ *fenomenul*], [$_{GC}$ *ceea ce este dat*], [$_{GC}$ *ceea ce „apare"*] *şi* [$_{GC}$ *se livrează pe sine în tocmai faptul de a apărea*]];
GV$_3$ [$_{GC}$ *ceea ce* [$_{GV}$ ***este dat*** t_i]]

BDD-B454-03 © 2009 Editura Universității Transilvania din Brașov
Provided by Diacronia.ro for IP 3.22.79.125 (2024-07-27 01:18:17 UTC)

GV_4 [$_{GC}$ *ceea ce* [$_{GV}$ ***apare*** t_i]]
GV_5 [$_{GC}$ *Ø* [$_{GV}$ ***se livrează*** *pe sine în tocmai faptul de a apărea*]]

Obs.: Simbolul *t,* din GV_3 şi GV_4 se utilizează în descrierile sintactice moderne pentru a marca „locul" de unde a fost „extras" un constituent, adică poziția care în mod normal aparține unor constituenți „avansați" la stânga în structură. De exemplu, în: *Ion trebuie să vină,* structura de bază este *[$_{GV}$ Trebuie [$_{GC}$ să vină Ion]],* pentru că centrul verbal *trebuie* are o singură valență: V + $Conj_{să}$. Prin „deplasarea" nominalului *Ion* înaintea primului GV, acesta ajunge în vecinătatea unui verb care nu mai are nicio valență liberă, deci nominalul rămâne în continuare „autorizat" de verbul care l-a selectat (*a veni*). Structura rezultată prin deplasare se rescrie ca: Ion_i *[$_{GV}$ trebuie [$_{GC}$ să vină t_i]],* unde simbolul t_i marchează locul de unde „a plecat" *Ion*. Atât *Ion*, cât şi *t* poartă acelaşi indice, semn al identității lor referențiale.

Spre deosebire de conectorii conjuncționali, relativele (pronume sau adjective), sunt implicate în sintaxa propoziției pe care o introduc. Astfel, *capul* relativ al subordonatei este în fapt un constituent care aparține sintactic structurii din care a fost „avansat", deci şi el „lasă o urmă" în locul în care a fost cerut de grila de valențe a regentului său. În exemplele GV_3 şi GV_4, relativul compus *ceea ce* este selectat de grilele de valențe ale celor două verbe, deci, în urma deplasării lui în poziție de conector, lasă în locul de unde a fost extras o „urmă" coindexată.

GV_6 [$_{GV}$ *Ø* ***a apărea***]

4.(c)
GV_1 [$_{GV}$ *Ø* ***am*** [$_{GN}$ *impresia* [$_{GC}$ *că* [$_{GV}$ *nicăieri nu se vede mai bine ca în jurnalul intim* [$_{GC}$ *cum* [$_{GV}$ *scrisul este menit, în chip fatal, reduplicării*]]]]]];
GV_2 [$_{GV}$ [$_{GAdv}$ *nicăieri*] *nu* ***se vede*** [$_{GAdv}$ *mai bine* [$_{GPrep}$ *ca* [$_{GPrep}$ *în* [$_{GN}$ *jurnalul intim*]]]] [$_{GC}$ *cum* [$_{GV}$ *scrisul este menit, în chip fatal, reduplicării*]]];
GV_3 [$_{GV}$ [$_{GN}$ *scrisul*] ***este*** [$_{GAdj}$ *menit* [$_{GAdv}$ *în chip fatal*], [$_{GN}$ *reduplicării*]]];

Obs.: GV_3 poate primi şi o altă interpretare, dacă dăm o „citire" pasivă participiului *menit*: [$_{GV}$ [$_{GN}$ *scrisul*] ***este menit*** [$_{GAdv}$ *în chip fatal*], [$_{GAdj}$ *reduplicării*]]. În acest caz, GN *reduplicării* nu mai depinde de GAdj, ci direct de GV.

5. (a)

- *[$_{GV}$ Ø* ***mă scutur*** *[$_{GPrep}$ de [$_{GN}$ povara trecutului]]; a se scutura* – verb reflexiv, intranzitiv, bivalent: (GN – subiect; GPrep – Cprep); subiectul este nelexicalizat; (în anumite contexte, şi Cprep poate fi nelexicalizat);
- *[$_{GV}$ Ø* ***pun*** *[$_{GN}$ mâna [$_{GPrep}$ pe clanță]]]; a pune* - verb tranzitiv, trivalent: (GN – subiect; GN – Cdirect, GPrep – Circ); în context, adjunctul reprezintă o determinare obligatorie a verbului;

BDD-B454-03 © 2009 Editura Universității Transilvania din Brașov
Provided by Diacronia.ro for IP 3.22.79.125 (2024-07-27 01:18:17 UTC)

- *[$_{GV}$ [$_{GN}$ Codiță] [$_{GN}$ mă]* ***scrutează]*** *[$_{GPrep}$ cu [$_{GN}$ ochiul său bun]]; a scruta* – verb tranzitiv bivalent: (GN_1 – subiect; GN_2 – Cd); constituentul Cd poate fi suprimat, dar grupul verbal reclamă actualizarea unui circumstanțial de loc sau instrumental: *Scrutează în zare / cu privirea*, nu **Scrutează*.
- *[$_{GV}$ Ø* ***deschid*** *[$_{GN}$ uşa]]; a deschide* – verb tranzitiv, bivalent; ambele compliniri sunt suprimabile. Constituentul Cd suprimat este recuperabil fie deictic (prin acces la detaliile situației de comunicare: *Deschide Ø, sunt eu!* (dialog de o parte şi de cealaltă a unei uşi)), fie anaforic (pe baza relației cu un antecedent din context: *E singur acasă şi mama i-a spus să nu deschidă Ø nimănui.* Interpretarea anaforei vide este posibilă pe baza relației asociative cu *acasă*).
- *[$_{GV}$* ***încercând*** *Ø [$_{GC}$ să par cât mai relaxat]]; a încerca* – verb tranzitiv, bivalent; complementul este realizat propozițional; Cd este nesuprimabil.
- *[$_{GV}$ să par Ø [$_{GAdj}$ cât mai relaxat]]; a părea* – verb intranzitiv, copulativ, bivalent; numele predicativ (aici, GAdj) nu este suprimabil.
- *[$_{GV}$* ***încep*** *Ø [$_{GV}$ să fluier]]; a începe* – verb tranzitiv, bivalent (în context); constituentul complement direct (aici cu realizare propozițională) nu este suprimabil.
- *[$_{GV}$[$_{GN}$ indiferența lui] [$_{GN}$ mă]* ***omoară****]; a omorî* – verb tranzitiv, bivalent; poate funcționa cu ambele compliniri nelexicalizate (alternativ, ca în: *otrava asta omoară $Ø_{Cd}$ instantaneu*; *mă omoară $Ø_{Sb}$* sau, în anumite situații de comunicare, simultan nelexicalizate: *$Ø_{Sb}$ Fură $Ø_{Cd}$, distruge $Ø_{Cd}$, omoară $Ø_{Cd}$*.
- *[$_{GV}$ Ø* ***sunt*** *[$_{GPrep}$ aproape lângă Ø], [$_{GPrep}$ la zece metri distanță]; a fi* – verb intranzitiv, bivalent (pentru sensul din context); adjunctul locativ este obligatoriu pentru actualizarea sensului *a se afla.* În exemplul dat, circumstanțialul este actualizat prin două GPrep, primul cu complinire vidă (dar recuperabilă anaforic). Adverbul *aproape* este un specificator al grupului prepozițional.

6. (i)

(a). *Agent/Sursă – Beneficiar – Temă;* **(b).** *Agent/Beneficiar – Temă – Sursă;* **(c).** *Agent/Beneficiar – Sursă – Temă;* **(d).** *$Temă_1$ – (Sursă /Beneficiar) – $Temă_2$;* **(e).** *Agent/Beneficiar - $Temă_1$ – $Temă_2$;* **(f).** *Agent/Beneficiar - $Temă_1$ – $Temă_2$;* **(g)**. *Sursă - Agent/Beneficiar - $Temă_1$ – $Temă_2$;* **(h)**. *Beneficiar – Agent/Sursă - $Temă_1$ -*

BDD-B454-03 © 2009 Editura Universității Transilvania din Brașov
Provided by Diacronia.ro for IP 3.22.79.125 (2024-07-27 01:18:17 UTC)

Temă₂; **(i).** *Beneficiar – Agent – Temă;* **(j).** *Agent/Beneficiar – Sursă – Temă₁ – Temă₂*; **(k).** *Beneficiar – Agent - Temă₁ – Temă₂*

a. $\begin{pmatrix} Agent/Sursă & Beneficiar & Temă \\ GN_1 & GN_2 & GPrep \\ Subiect & Cd & Cprep \end{pmatrix}$; b. $\begin{pmatrix} Agent/Beneficiar & Temă & Sursă \\ GN_1 & GN_2 & GPrep \\ Subiect & Cd & Cprep \end{pmatrix}$;

c. $\begin{pmatrix} Agent/Beneficiar & Sursă & Temă \\ GN_1 & Gprep_1 & Gprep_2 \\ Subiect & Cprep & Circ \end{pmatrix}$; d. $\begin{pmatrix} Agent/Beneficiar & Sursă & Temă \\ GN_1 & GN_2 & GN_3 \\ Subiect & Cd & Circ \end{pmatrix}$;

e. $\begin{pmatrix} Temă_1 & Sursă/Beneficiar & Temă_2 \\ \varnothing & GN_1 & GN_2 \\ Subiect & Cd & Circ \end{pmatrix}$; f. $\begin{pmatrix} Agent/Beneficiar & Temă_1 & Temă_2 \\ \varnothing & GN_1 & GPrep \\ Subiect & Cd & Cprep \end{pmatrix}$;

g. $\begin{pmatrix} Sursă & Agent/Beneficiar & Temă_1 & Temă_2 \\ GN_1 & \varnothing & Gprep & Gprep \\ Cd & Subiect & Cprep & Cprep \end{pmatrix}$;

h. $\begin{pmatrix} Beneficiar & Agent/Beneficiar & Temă_1 & Temă_2 \\ GN_1 & \varnothing & GN_2 & Gprep \\ Cind & Subiect & Cd & Cprep \end{pmatrix}$;

i. $\begin{pmatrix} Beneficiar & Agent & Temă \\ GN_1 & \varnothing & Gprep \\ Cd & Subiect & Cprep \end{pmatrix}$; j. $\begin{pmatrix} Agent/Beneficiar & Sursă & Temă_1 & Temă_2 \\ GN_1 & \varnothing & GN_2 & Gprep \\ Cind & Subiect & Cd & Cprep \end{pmatrix}$;

k. $\begin{pmatrix} Beneficiar & Agent & Temă_1 & Temă_2 \\ GN_1 & \varnothing & GN_2 & Gprep \\ Cind & Subiect & Cd & Cprep \end{pmatrix}$.

Obs.: Descriind aproximativ acelaşi eveniment, enunțurile au o grilă de roluri relativ constantă, dar alegerea unui anume verb dintr-o serie sinonimică sau organizarea sintactică diferită în jurul aceluiaşi centru verbal determină schimbarea perspectivei asupra evenimentului şi chiar şi unele modificări în schema de roluri. Pentru anumite argumente am propus soluția amalgamului de roluri (Agent/Beneficiar sau Agent/Sursă), dată fiind dubla ipostază în care se găseşte respectivul actant – instigator al acțiunii, dar şi beneficiar al acesteia. „Oximoronică" poate părea asocierea

BDD-B454-03 © 2009 Editura Universității Transilvania din Brașov
Provided by Diacronia.ro for IP 3.22.79.125 (2024-07-27 01:18:17 UTC)

Sursă/Beneficiar, dar având în vedere că tranzacția presupune un schimb de Teme, cele două ipostaze ale rolului sunt justificate, pentru ca în raport cu una dintre Teme actantul este Sursă, dar beneficiază de cea de-a doua.

6.(ii)

(a). *Agent – Beneficiar - Temă;* **(b)** *Beneficiar – Agent – Temă - Locativ;* **(c)** *Beneficiar – Agent – Temă;* **(d)** *Beneficiar – Agent – Temă;* (e) *Beneficiar – Agent – Locativ;* **(f)** *Beneficiar – Agent;* **(g)** *Pacient – Agent.*

a. $\begin{pmatrix} Agent & Beneficiar & Temă \\ GN_1 & GN_2 & GN_3 \\ Sb & Cind & Cd \end{pmatrix}$; **b.** $\begin{pmatrix} Beneficiar & Agent & Temă_1 & Locativ \\ GN_1 & \varnothing & GN_2 & Gprep \\ Cind & Subiect & Cd & Circ \end{pmatrix}$;

c. $\begin{pmatrix} Beneficiar & Agent & Temă \\ GN_1 & \varnothing & GN_2 \\ Cind & Subiect & Cd \end{pmatrix}$; **d.** $\begin{pmatrix} Beneficiar & Agent & Temă \\ GN_1 & \varnothing & GN_2 \\ Cind & Subiect & Cd \end{pmatrix}$;

e. $\begin{pmatrix} Beneficiar & Agent & Locativ \\ GN & \varnothing & Gprep \\ Cd & Subiect & Circ \end{pmatrix}$; **f.** $\begin{pmatrix} Beneficiar & Agent \\ GN & \varnothing \\ Cd & Subiect \end{pmatrix}$;

g. $\begin{pmatrix} Pacient & Agent \\ GN & \varnothing \\ Cd & Subiect \end{pmatrix}$; **h.** $\begin{pmatrix} Beneficiar & Agent & Temă \\ GN_1 & \varnothing & GN_2 \\ Ci & Subiect & Cd \end{pmatrix}$

Obs.: Rolul de Beneficiar din (b), (e) şi (h), respectiv rolul de Pacient din (g) sunt atribuite unor constituenți care au o marcă formală de coreferențialitate cu a constituentului care primeşte rolul de Agent, aşadar, întocmai ca în enunțuri reflexive de tipul: *Eu îmi fac un ceai*, unde subiectul primeşte rolul de Agent şi rolul de Beneficiar este atribuit unui nominal coreferențial cu subiectul. Diferența dintre acest enunț şi cele din exemplele noastre constă în faptul că aici coreferențialitatea rămâne la nivel formal şi nu are corespondență în realitate. În (b) şi (e), circumstanțialele *la croitor,* respectiv *la o stilistă* dezambiguizează „citirea" evenimentului, (să se compare cu (c), şi (f) care sunt ambigue între cele două „citiri" şi cu (d) care este de asemenea dezambiguizat, în sensul „citirii" reflexive). În (g) şi (h) nu este necesară o dezambiguizare, aşadar unica „citire" posibilă este cea indicată mai sus, pentru că interpretarea enunțului se va face pe baza cunoştințelor despre lume –nimeni nu poate fi simultan chirurg şi pacient al unei operații de apendicită (cazul (g)), respectiv radiolog şi pacient, în (h).

BDD-B454-03 © 2009 Editura Universității Transilvania din Brașov
Provided by Diacronia.ro for IP 3.22.79.125 (2024-07-27 01:18:17 UTC)

7. (a)

- grupări care au un echivalent lexical verbal derivat de la complementul verbului slab (*a da, a face, a lua, a scoate, a trage*):

a da • *a da (un) bici – a biciui* • *a da cu chirie – a închiria* • *a da cu împrumut – a împrumuta* • *a da găuri – a găuri* • *a da în arendă – a arenda* • *a da în clocot – a clocoti* • *a da o palmă – a pălmui* • *a da la o parte – a îndepărta* • *a da la rindea – a rindelui* • *a da raportul – a raporta* • *a da sfaturi / a da un sfat – a sfătui* • *a da un chiot – a chiui* • *a da un sărut – a săruta* • *a da un strigăt – a striga* • *a da vina pe – a învinui* • *a(-i) da lacrimile – a lăcrima.*

a face • *a face un apel – a apela* • *a face o baie – a se îmbăia* • *a face un cadou – a cadorisi*† • *a face un calcul – a calcula* • *a face un ocol – a ocoli* • *a face o confesiune – a se confesa / a confia* • *a face o copie – a copia* • *a face un dans – a dansa* • *a face o demonstrație – a demonstra* • *a face o donație – a dona* • *a face un duş – a se duşa* • *a face o inspecție – a inspecta* • *a face o investiție – a investi* • *a face o ofertă – a oferta* • *a face o plată – a plăti* • *a face o prezentare – a prezenta* • *a face o propunere – a propune* • *a face riduri – a se rida.*

a lua • *a lua cu chirie – a închiria* • *a lua ființă – a se înființa* • *a lua în arendă - a arenda* • *a lua măsuri** – *a măsura* • *a lua obicei / a lua obiceiul – a obişnui* • *a lua parte – a participa* • *a lua sfârşit – a se sfârşi*

a scoate • *a scoate un oftat- a ofta* • *a scoate un suspin – a suspina* • *a scoate un mârâit – a mârâi*

a trage • *a trage la tipar – a tipări* • *a trage la xerox – a xeroxa* • *a trage o cântare – a cânta* • *a trage un chiot – a chiui* • *a trage un chef – a chefui* • *a trage o fugă – a fugi* • *a trage un oftat – a ofta* • *a trage un plâns (o porție de ~) – a plânge* • *a trage o porție de râs – a râde* • *a trage o sperietură – a se speria* • *a trage un suspin – a suspina* • *a trage un țipăt – a țipa* • *a trage de urechi – a urechea*

- grupări sinonime cu un verb:

a trage un pui de somn – a dormi • *a trage o spaimă – a se speria* • *a face pe din două – a înjumătăți / a împărți* • *a lua foc – a se aprinde* • *a lua în calcul – a prevedea* • *a lua la cunoştință – a afla* • *a lua măsuri*** – *a acționa* • *a lua o gură de (ceai) – a bea* • *a da foc – a incendia* • *a da gata – a găta*‡ • *a da în primire – a preda* (fig. şi colocvial şi *a muri*) • *a da pe din două – a împărți (a înjumătăți)* • *a da la ziar – a publica* • *a da lecții*§ *–a preda* • *a da pe gât –a bea* • *a da socoteală – a răspunde* • *a da viață – a naşte* • *a trage de mânecă – a atenționa* • *a lua veste – a*

---

† Verbul este o creație lexicală veche, cu sufix grecesc *–isi*, astăzi se foloseşte în registru ironic, glumeț.

‡ Contextual, pentru gruparea *a da gata* există şi echivalentul popular *a găta*.

§ În anumite contexte şi *a fi arogant, a avea o atitudine superioară, condescendentă.*

BDD-B454-03 © 2009 Editura Universității Transilvania din Brașov
Provided by Diacronia.ro for IP 3.22.79.125 (2024-07-27 01:18:17 UTC)

afla; alte grupări au sinonime mai îndepărtate sau au echivalente de asemenea perifrastice: *a trage la răspundere – a face răspunzător / responsabil, a învinovăți; a face cu ochiul – a clipi complice.*

(b) Se poate observa versatilitatea crescută a construcției perifrastice, care permite dezvoltări ale GN / GPrep sau intensificarea stilistică: *mi-a dat o palmă... de am văzut stele verzi.* Foarte importantă este şi posibilitatea de a schimba perspectiva comunicativă, prin focalizarea interesului asupra unui actant sau a altuia, cf. *mi-a dat o palmă* vs. *m-a pălmuit*:

$$\begin{pmatrix} Agent & Destinatar\,/\,Pacient & Temă \\ \varnothing & GN_1 & GN_2 \\ Subiect & Ci & Cd \end{pmatrix} \text{ vs. } \begin{pmatrix} Agent & Pacient \\ \varnothing & GN \\ Subiect & Cd \end{pmatrix}.$$

(c) Decizia în legătură cu statutul locațional al unei grupări nu este întotdeauna uşor de luat. Există însă câteva „teste" care pot fi aplicate grupărilor susceptibile de a primi o interpretare locațională[52]: lipsa autonomiei componentului non-verbal în alte contexte, posibilitatea redusă de a primi alți determinanți, neclaritatea organizării sintactice a grupării, aşezarea fixă a componentelor.

BDD-B454-03 © 2009 Editura Universității Transilvania din Brașov
Provided by Diacronia.ro for IP 3.22.79.125 (2024-07-27 01:18:17 UTC)

2.9. Delimitări conceptuale. Note

[1] Graddol et al., 1994, 65.

[2] În lipsa unei anchete pertinente, am recurs la „căutarea" pe Internet a unor păreri legate pe tema stării limbii române şi am descoperit existența unor forumuri dedicate acestei probleme. Din păcate, chiar apărătorii limbii se exprimă defectuos şi au o ortografie dezastruoasă.

[3] Aceste concluzii se desprind, de altfel, din monitorizările unor mijloace de comunicare în masă efectuate începând cu anul 2002 de Consiliul Național al Audiovizualului (CNA). Eforturile CNA, conjugate cu ale unor colegi de la Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan-Alexandru Rosetti", au condus la unele rezultate, dar în această acțiune de „igienă lingvistică" trebuie să se implice şi şcoala.

[4] Pentru a ilustra sumar această idee, am preluat din presa momentului câteva eşantioane de „atitudini" ale dascălilor. Ele cuprind o gamă variată de lamentații precum: *„E greu de aplicat aşa ceva la clasă"* (ziaruldeiasi.ro, 25 februarie 2006) sau *„Tot ce-am învățat nu mai valorează nimic? Trebuie s-o iau de la capăt, fiindcă mai am o grămadă de ani până la pensie"* (România liberă, 3 Aprilie 2006), dar şi „stupori" nejustificate, dat fiind faptul că descrierea flexiunii verbale la care se face referire datează de peste treizeci de ani şi era adoptată de multă vreme de programa universitară: *„De unde vor fi scos zece conjugări, în loc de cele patru, clasice? Dacă mă ambiționez, pot găsi şi eu 20 de conjugări, dar trebuie să le argumentez ştiințific şi apoi să fie acceptate ca obligatorii*". Tot în ziaruldeiasi.ro, 25 februarie 2006 se arată că *„cei peste 100 de dascăli de limba română adunați ieri în sala de festivități a Colegiului de Artă nu au aşteptat prea mult ca să-şi exprime indignarea față de toate aceste noutăți"* propuse de GALR şi prezentate de două dintre autoarele tratatului.

[5] De exemplu, şi complementul indirect tinde să se exprime prepozițional: *Le-am dat la copii de mâncare*, *Le-am spus la toți să vină*. etc. Cele două exemple sunt acceptabile în grade diferite. Primul este nerecomandabil, al doilea este tot neliterar, dar tinde să devină acceptabil.

[6] V. observațiile pe care le face Gabriela Dindelegan, 1983: 236-243 pe marginea acestor modificări aduse programei în anii 80. V şi Florea, 1985: 400-410.

[7] După Rodby şi Winterowd, 2005, 1, o gramatică a uzului „este pentru limbă ceea ce este sociologia pentru orice societate pe care o studiază. Sociologia surprinde normele şi obiceiurile unei societăți date, ce comportament este acceptabil sau inacceptabil. Prin gramatica uzului se învață ce e potrivit într-o situație dată şi ce e impropriu (sau chiar tabu)".

[8] Textul integral este postat pe pagina web a Academiei Române http://www.acad.ro/alteInfo/GALR-Academie.doc

[9] La Van Valin, 2001, 1, după care am preluat schemele din fig.1 şi 2, se utilizează termenul de *gesturi* (cf. engl. *gestures*) pentru a desemna ceea ce un vorbitor poate considera necesar să interpreteze şi să transmită unui alocutor. Am ales să înlocuiesc acest termen cu *eveniment*, pe care îl consider mai adecvat prin generalitatea pe care o incumbă, pentru a trimite la orice stare de lucruri, relație între obiecte, acțiuni umane sau întâmplări.

[10] Dată fiind eterogenitatea semantico-sintactică a pronumelor, acestea se plasează în clase diferite – nume sau determinanți, în funcție de trăsătura lor definitorie. De

BDD-B454-03 © 2009 Editura Universității Transilvania din Brașov
Provided by Diacronia.ro for IP 3.22.79.125 (2024-07-27 01:18:17 UTC)

asemenea, numeralele se includ fie în categoria numelui, fie în categoria adjectivului, în funcție de statutul lor contextual de substitut sau de adjectiv.

[11] Comp este abrevierea de la *Complementizator*, un termen tehnic ce desemnează conjuncțiile subordonatoare. Prin statutul lor categorial de elemente funcționale, conectorii conjuncționali nu pot ocupa poziția unui constituent, ci transformă un enunț independent într-un argument al unui predicat (v. paragraful următor).

[12] Indicele N, Ac, G, D se referă la cazul morfologic al respectivului nominal.

[13] Îndepărtarea de schema de valențe primară a unui verb este uneori considerată semn al delimitării unui sens nou, putându-se vorbi de situații de omonimie (*a plăcea*$_1$ în primele două exemple, respectiv *a plăcea*$_2$ în ultimul exemplu).

[14] De exemplu, clasa semiadverbelor (*mai, tot, chiar, şi* etc.) nu primeşte niciodată compliniri.

[15] Exemplele trebuie privite în sesn prototipic, pentru că unele dintre ele pot funcționa, contextual şi ca prepoziții regim.

[16] Ca modificatori de tip special pot fi incluşi aici şi unii constituenți propoziționali (propoziții relative).

[17] Numit şi *cap*, cf. engl. *head.*

[18] Termenul se utilizează în descrierile sintactice ca termen tehnic, desemnând dependența dintre constituenții selectați de un centru şi centrul care le regizează.

[19] Prin analogie cu relațiile instituite la nivel lexical, putem vorbi aici de *sinonimie* (sintactică).

[20] Situațiile de sub (7) pot fi considerate exemple de *omonimie* sintactică.

[21] Nominalele sunt argumente prototipice, însă predicatele pot primi şi argumente-eveniment, echivalente propoziționale ale nominalelor, de exemplu: *Ion ajută* ***pe oricine*** vs. *Ion ajută* ***pe oricine îl solicită.***

[22] Am luat ca referință inventarele din Huddlestone & Pullum, 2002 (Gramatica Cambridge), DSL, 2005, Stan, 2005 şi GALR, 2008.

[23] Cf. Van Valin, 2001, 24

[24] În situații de acest tip, în care predicatul impune prezența unei prepoziții-regim, rolul tematic este atribuit argumentului *compozițional*, de gruparea predicat + prepoziție; prepozițiile-regim sunt inapte de a atribui roluri tematice.

[25] În unele lucrări, printre care şi GALR,, 2008, cele două roluri sunt considerate roluri distincte, Forța fiind atribuită entității inanimate care declanşează un eveniment, fără a fi înzestrată cu voință sau control, iar rolul Cauzal este considerat un rol „circumstanțial", pe care îl pot primi deopotrivă entitățile animate şi inanimate. Pentru că limita dintre cele două nu este netă, am decis ca în situațiile mai puțin clare să le tratăm ca amalgam de roluri.

[26] Simbolul *Ø* desemnează subiectul nelexicalizat al verbului la conjunctiv, semantic coreferențial cu nominalul *Ion* din propoziția regentă.

[27] Situațiile în care constituenți nelexicalizați primesc totuşi roluri semantice le vom discuta, *infra* 3.1.

[28] Argumentul verbului *a înțelege* are realizare propozițională. Indicele GC trimite la centrul acestui grup complex, care este complementizatorul, conjuncția subordonatoare. Tot cu indicele GC se notează şi subordonata relativă.

BDD-B454-03 © 2009 Editura Universității Transilvania din Brașov
Provided by Diacronia.ro for IP 3.22.79.125 (2024-07-27 01:18:17 UTC)

[29] Pentru o excelentă sinteză a teoriilor cazurilor semantice (teorii ale rolurilor), v. Stan, 2005

[30] în unele lucrări se face o distincție terminologică între aceste roluri care descriu relații semantice mai generale şi rolurile specifice fiecărui predicat (*roluri tematice* vs. *roluri semantice* v. van Valin, 2001, 32, de la care am preluat, cu unele adaptări, schema din fig.9).

[31] Înregistrăm aici toate tipurile de determinative legate cazual de un centru, fără a ne interesa, deocamdată, natura acestei dependențe.

[32] Legarea sintactică a nominalului în nominativ de un centru verbal care are formă personală se marchează suplimentar prin restricții de număr şi persoană pe care nominalul le impune verbului (este ceea ce tradițional poartă numele de acord al predicatului cu subiectul). Când verbul selectează două nume în nominativ (este cazul verbelor copulative: *a fi, a deveni, a se face* etc.), restricțiile privind acordul se aplică numai primului nominal în nominativ (subiectului); cel de-al doilea constituent intră într-o relație ternară, cu verbul şi cu nominalul subiect, întocmai ca adjectivul. Acordul cu verbul se face mediat. Să se compare: *Ioana este fericită* şi *Ioana şi Ana sunt fericite / Ioana este avocată* şi *Ioana şi Ana sunt avocate.* V. şi *infra,* 3.6.

[33] Prepoziția *pe* funcționează în română ca o prepoziție lipsită de sens lexical şi gramaticalizată ca marcă a poziției de complement direct. Ocurența ei se supune unor restricții semantice şi gramaticale (v. Guțu-Romalo, 1973: 170-171, Avram, 1997: 367-370, GALR, 2008: 398-399), aşadar nominalul asociat nu este inclus într-un GPrep.

[34] Dată fiind imposibilitatea substituției cu un pronume (care dezambiguizează omonimia nominative-acuzativ), nu se poate preciza cazul substantivului în aceste contexte, v. GALR, 2008: 299.

[35] Tiparul Adj + N_D este unul foarte bine reprezentat în romana actuală, v. Pană-Dindelegan, 1992b: 35-39 pentru o listă foarte bogată de adjective construite cu dativ: *accesibil, adiacent, analog, anterior, antipatic, apropiat, ataşat, complementar, consecvent, credincios, cunoscut, dator, drag, echivalent, exterior, familiar, favorabil, inferior, loial, necesar. opus, ostil, potrivnic, propice, recunoscător, specific, superior, util, vrăjmaş* etc. Unele lucrări de specialitate menționează şi contexte adjectivale în care cazul impus determinativului de către adjectiv poate fi cazul genitiv: *echipă deținătoare a cupei* sau *om iubitor al muzicii*. În GALR, 2008 aceste contexte sunt interpretate ca grupuri nominale legate prin aderență, deci determinativul genitival este un atribut ($[_{GN}$ *echipă* $[_{GN}$ *deținătoare* $[_{GN}$ *a cupei]]]*). Semnalăm un context în care grupul adjectival include un nominal în genitiv prepozițional, echivalent cu un determinativ în dativ: *eşti dator în fața națiunii*. Aici, cazul genitiv este atribuit de centrul GPrep, şi nu de adjectiv.

[36] Pentru situația specială a adjectivului *dator*, v. Pană-Dindelegan, 1992b: 52-56 şi Pană-Dindelegan, 2003: 112

[37] Adverbele care impun dativ determinativului nominal sunt puțin numeroase (v. GALR, 2008, II: 116): *asemenea, aidoma, similar, (aşijderea), anterior, posterior, ulterior, corespunzător, întocmai conform, contrar, potrivit.* În legătură cu ultimii trei termeni ai seriei, se impune o precizare: gramaticile tradiționale îi includ în clasa prepozițiilor cu regim de dativ, dar pentru că există o serie de argumente care pledează pentru calitatea

BDD-B454-03 © 2009 Editura Universității Transilvania din Brașov
Provided by Diacronia.ro for IP 3.22.79.125 (2024-07-27 01:18:17 UTC)

lor adverbială, statutul lor este incert (v. Pană-Dindelegan, 1992a: 29 şi Nedelcu, în GALR, 2008, I: 629).

[38] Pentru statutul semantico-sintactic al prepoziției şi pentru bibliografia problemei, v. Dindelegan, 2003: 165-182.

[39] Constituenții propoziționali conjuncționali sunt selectați de predicate întocmai cum sunt selectate şi argumentele – expresii lexicale, primesc rol tematic, dar nu primesc *caz*, aceasta fiind diferența esențială, din care derivă toate celelalte, între constituenții nominali şi propozițiile conjuncționale (Cornilescu, 2003: 58). Pentru detalii teoretice şi pentru bibliografia problemei, precum şi pentru o bogată descriere a construcțiilor cu propoziții conjuncționale în limba engleză, v. întregul volum, Cornilescu, 2003. Pentru descreirea construcțiilor cu propoziții conjuncționale în română, v. Gheorghe, în GALR, 2008, p.234-240.

[40] Pentru descrieri ale acestor fenomene de împletire a regentei cu subordonata (numite şi fenomene de sinteză sintactică sau imbricare), dar şi pentru bibliografia problemei, v. Guțu-Romalo, 1973; Pană-Dindelegan, 1992a, Neamțu, 1999: 433-438; Gheorghe, 2004: 27, 40, 163, 229, 232, 248, 273, 307 şi în GALR, II, 2008: 215, 226 şi Tomescu, în GALR, II, 2008: 812-818.

[41] Prin convenție, în tradiția gramaticala românească se consideră că nominalele din contexte de acest tip sunt în acuzativ, dar este imposibil de demonstrat acest lucru, în lipsa unor contexte în care să fie posibilă substituția cu un pronume: **Excursioniştii le-au umblat.* În literatura de specialitate s-a propus tratarea acestei ipostaze drept *caz neutru*, v. Diaconescu, 1970: 80, 198. V. şi ideea că în contexte de acest tip (*au mers ore, săptămâni, luni, ani*), nominalul tinde să se adverbializeze (Ciompec, 1985 şi în ultimul loc, Dinică, în GALR, I, 2008: 604).

[42] Pentru această perspectivă asupra predicatului, v. Pană-Dindelegan, în GALR, II, 2008: 241-267.

[43] Particularitățile care justifică aceste poziții sintactice vor fi prezentate *în secțiunile următoare*.

[44] Discutăm aici doar situația prototipică, a complementelor cu regent verbal, urmând să ilustrăm în secțiunile următoare şi complementele dependente de centri nonverbali.

[45] V. *infra* 3.2. şi 3.4. discuția despre fenomenul dublării prin clitic a complementului direct şi indirect.

[46] Anaforele sunt expresii lingvistice lipsite de referință proprie, care îşi procură referința de la un antecedent din contextul lingvistic. V. DSL, 2001. Pentru o descriere detaliată a acestei categorii, v. Zafiu, în GALR, II, 2008: 749-766.

[47] Pentru o prezentare generală a complementelor în română, în accepția şi în termenii gramaticii moderne, v. Pană-Dindelegan, în GALR, II, 2008: 317-331 şi Huddlestone & Pullum, 2002: 219-228.

[48] Terminologia referitoare la procese transformaționale sau derivative trebuie înțeleasă în sens descriptiv, utilizată pentru a desemna *structuri corelative*, care nu se află în mod necesar în raport de succesiune. De aceea, se preferă termenul de (*re)organizare*, care nu conține explicit ideea de structură subiacentă vs structură derivată. V., pentru această abordare GALR, 2008 şi Huddlestone & Pullum, 2002.

BDD-B454-03 © 2009 Editura Universității Transilvania din Brașov
Provided by Diacronia.ro for IP 3.22.79.125 (2024-07-27 01:18:17 UTC)

[49] Mecanismul de deplasare ilustrat aici poartă numele de *ridicare* (cf. engl. *raising*) sau topicalizare – deplasare spre stânga a unui constituent dintr-o structură bipropoziţională (sau multipropoziţională) din subordonată în regentă, trecând peste unul sau două noduri verbale. Pentru descrierea acestor construcţii în limba română, vezi Dindelegan, 1992. Descrierea tradiţională a fenomenelor sintactice discutate aici nu face apel la conceptul de deplasare, pentru că în tradiţia gramaticală românească, structurile „derivate" se explică fără a se recurge la structura de bază. Altfel spus, deşi se recunoaşte existenţa unor construcţii transformate (în sens netehnic), se ignoră relaţia structurii derivate cu structura originară. „Ridicările", de exemplu, sunt descrise în general ca fenomene de schimbare de topică, motivate stilistic, de nevoia de reliefare a unui constituent.

[50] V., Haegeman, 1994, Moeschler & Auchlin, 1997 şi pentru situaţii din limba română, Dindelegan, 1992: 96-105.

[51] Pentru conceptul de *imbricare*, vezi Tomescu, în GALR, II, 2008: 812-818.

[52] V. Dindelegan, 1992: 82-87, unde sunt descrise aceste criterii semantico-sintactice de interpretare a statutului locuţional.

BDD-B454-03 © 2009 Editura Universităţii Transilvania din Braşov
Provided by Diacronia.ro for IP 3.22.79.125 (2024-07-27 01:18:17 UTC)